

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

Příjemci sociálních dávek a jejich životní styl
Bakalářská práce

Autor: Jiřina Riegerová
Studijní program: B 6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě
Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Štěch, Ph.D.

Hradec Králové

2016

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

Zadání bakalářské práce

Autor: Jiřina Riegerová
Studium: U1376
Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Název bakalářské práce: Příjemci sociálních dávek a jejich životní styl

Název bakalářské práce AJ: Social welfare beneficiaries and their lifestyle

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem mé bakalářské práce je zmapování způsobu života osob, které jsou dlouhodobými uživateli sociálních dávek a současně popsání příčin a důsledků způsobu tohoto života. V teoretické části se zaměřím na sociální zázemí, možnosti vzdělání, zaměstnání, finanční způsobilost, využití volného času, vliv rodiny a komunity, patologické jevy a delikvenci osob dlouhodobě pobírajících sociální dávky. Dále se zaměřím na celkový sociální status, který mají tyto osoby ve společnosti. V praktické části zpracuji kvalitativní výzkum formou polostrukturovaného rozhovoru a pozorování s vybranými informanty.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. Sociální patologie. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 325 s. ISBN 978-807-4350-801. MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-864-2919-9. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-736-7002-X. VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Vyd. 5., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2012, 870 s. ISBN 978-802-6202-257.

Garantující pracoviště: Katedra sociální práce a sociální politiky,
Ústav sociální práce

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Štěch, Ph.D.

Oponent: PhDr. Martin Smutek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4. 12. 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Jasenné dne

Jiřina Riegerová

Poděkování

Děkuji PhDr. Ondřeji Štěchovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a za cenné rady, které mi při psaní práce poskytl. Moje poděkování patří také informantům za vstřícný přístup při poskytování potřebných informací.

Abstrakt

RIEGEROVÁ, Jiřina. *Příjemci dávek hmotné nouze a jejich životní styl*. Hradec Králové, 2016. 50 s. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Štěch, Ph.D.

Bakalářské práce se zabývá životním stylem příjemců dávek hmotné nouze v závislosti na jednotlivých významných aspektech ovlivňujících jeho vytváření. Na začátku teoretické části je popsán systém sociálního zabezpečení v České republice. Práce je zaměřena na dlouhodobé uživatele dávek třetího pilíře sociálního zabezpečení České republiky, tzn. dávek hmotné nouze, které jsou následně podrobněji definovány. Dávky hmotné nouze jsou poslední možností k zajištění osobních potřeb, garantované státem. Dlouhodobý stav hmotné nouze se promítá do kvality života jejich uživatelů, kdy se životní styl mění a přizpůsobuje daným podmínkám. Následující kapitola vymezuje pojem životní styl a charakterizuje vliv prostředí na životní styl jedince. V dílčích kapitolách jsou popsány prvky prostředí, které životní styl formují (stát, komunita, lokalita, rodina). V další kapitole jsou rozvinuty jednotlivé aspekty životního stylu v kontextu dávek hmotné nouze. Závěr teoretické části se zaměřuje na sociální status dlouhodobých uživatelů dávek hmotné nouze. Teoretická část je podpořena v praktické části empirickým výzkumem, založeným na kvalitativní strategii. Formou je polostrukturovaný rozhovor s vybranými informanty, posílený pozorováním. Záměrem je zjistit, jaké souvislosti a zároveň specifika obnášejí jednotlivé aspekty životního stylu u vybraných informantů a jejich následná komparace.

Klíčová slova: životní styl, dávky hmotné nouze, uživatelé dávek

Abstract

RIEGEROVÁ, Jiřina. *Social welfare beneficiaries and their lifestyle*. Hradec Králové, 2016. 50 p. Bachelor thesis. University of Hradec Králové, Institute of social work. Supervisor: PhDr. Ondřej Štěch, Ph.D.

This bachelor thesis focuses on a lifestyle of people who are recipients of material need benefits and various important aspects influencing its formation. The theoretical part firstly describes the social security system in the Czech Republic. The work focuses on long-term benefit users of the third pillar of the Czech social security; i.e. benefits in material need, which are subsequently further defined. Benefits in material need are the last resource for ensuring personal needs, guaranteed by the state.

The long term state of material needs projects to quality of life of users, when a lifestyle changes and adapts to their conditions. The next chapter explains the concept lifestyle and characterizes an influence of environment to man's lifestyle. There are defined elements of environment, which form a lifestyle (state, community, locality, family) in sectional chapters. There are developed individual aspects of lifestyle in a context of benefits in material need in the next chapter. The finish of theoretical part is focused to user's of benefit in material need social status. The teoretical part is supported by empirical research based on a qualitative method. The form is semi-structured interview, which is reinforced by observation. The intention is to know, which context and specifics the individual aspects of the lifestyle of choosen respondents have, and then subsequent comparison.

Key words: lifestyle, benefits of material need, users of benefits

Obsah

Úvod	9
Teoretická část	12
1 Systém sociálního zabezpečení v České republice	12
1.1 Česká správa sociálního zabezpečení	12
1.2 Tři pilíře sociálního zabezpečení	13
1.2.1 Sociální pojištění	13
1.2.2 Státní sociální podpora (SSP)	13
1.2.3 Sociální pomoc	14
2 Dávky hmotné nouze	15
2.1 Příspěvek na živobytí	15
2.2 Doplatek na bydlení	15
2.3 Mimořádná okamžitá pomoc	16
3 Životní styl	17
3.1 Vliv prostředí na životní styl uživatele dávek hmotné nouze	19
3.1.1 Vliv státu	20
3.1.2 Vliv komunity na životní styl	21
3.1.3 Vliv lokality na životní styl	21
3.1.4 Vliv rodiny jako základní sociální jednotky na životní styl	22
4 Jednotlivé aspekty životního stylu v kontextu dávek hmotné nouze	23
4.1 Rodina	23
4.2 Vzdělání	24
4.3 Zaměstnání	25
4.4 Příjmy x výdaje	27
4.5 Bytová situace	28
4.6 Volný čas	29

4.7	Média	30
4.8	Patologické jevy a delikvence.....	31
4.9	Odivání.....	32
4.10	Stravování.....	32
5	Sociální status uživatelů dávek a pohled společnosti	33
	Empirická část	34
6	Výzkumné šetření	34
6.1	Formulace hlavního výzkumného cíle	34
6.2	Dílčí výzkumné cíle:	34
6.3	Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek	35
6.4	Metodologie	37
6.4.1	Polostrukturovaný rozhovor	37
6.4.2	Pozorování.....	38
6.4.3	Výzkumný vzorek	38
6.4.4	Popis průběhu sběru dat.....	39
6.4.5	Výzkumné metody - analýza	39
6.5	Interpretace výzkumného šetření	40
6.6	Závěr výzkumného šetření.....	55
6.7	Doporučení pro praxi	57
7	Závěr.....	58
8	Seznam použité literatury a zdrojů	59
9	Seznam tabulek.....	61
10	Seznam obrázků.....	62
11	Příloha.....	63

Úvod

Za téma bakalářské práce jsem zvolila oblast, která dlouhodobě souvisí s mým zaměstnáním.

Téma je zaměřeno na sféru sociálního zabezpečení - třetí pilíř sociální pomoci, konkrétně dávek hmotné nouze a jejich uživatele. Mou profesí je poskytování nepojistných sociálních dávek hmotné nouze. Klienty, kteří jsou příjemci uvedených dávek, znám z pohledu úředníka Úřadu práce České republiky. Ráda bych proto navázala na bližší poznání jejich života v jejich přirozeném prostředí. Problematika příjemců dávek hmotné nouze představuje v současné postmoderní době velice diskutované téma jak z laického pohledu veřejnosti, tak z řad odborníků, kteří se uvedenou problematikou zabývají. Na četnosti i dlouhodobosti pobírání dávek hmotné nouze se podílí řada faktorů, vše se děje v určitém kontextu, má své příčiny a následně si nese své dopady a následky. Dlouhodobost je v tomto případě relativní pojem. Ve své praxi, kterou mohu nazvat slovem dlouhodobá, jsem se ujistila, že každý z klientů vnímá časové rozmezí jinak. Určitá skupina klientů považuje již měsíc poskytování dávky hmotné nouze za dlouhodobé období, na druhou stranu však klienti, kteří pobírají dávky hmotné nouze již po tři generace, tento fakt za dlouhodobost nepovažují. Ze zákona nejsou tyto dávky časově omezeny. Pro účely bakalářské práce jsem zvolila časové období delší než 5 let a označení dlouhodobých příjemců dávek hmotné nouze ve zkratce jako „uživatelé dávek“. Co znamená stav hmotné nouze a co tento stav obnáší? Ve své práci se pokusím přiblížit a objasnit zmíněné aspekty v návaznosti na životní styl dlouhodobých příjemců dávek hmotné nouze. Pro vysvětlení problematiky nejprve v první kapitole stručně uvedu základní systém nastavení sociálního zabezpečení. Tím jsou tři základní pilíře – sociální pojištění, sociální podpora a sociální pomoc. Druhá kapitola seznamuje s dávkami hmotné nouze, spadajícími právě do systému sociální pomoci. Součástí kapitoly je rozlišení dávek dle jejich účelu a využití. Třetí kapitola bakalářské práce pojednává o životním stylu, přibližuje a vysvětluje jeho koncept, který se odvíjí právě v závislosti na systému sociální pomoci. Změna v nastaveném životním stylu se nevytváří u vybrané skupiny uživatelů dávek hmotné nouze ze dne na den. Je třeba určitého časového období k tomu, aby jedinec v sobě zpracoval nové informace, což vnímá každý jinak. Část této kapitoly se zmiňuje

o prostředí coby socializační složce, kde má své zastoupení stát, respektive společnost, komunita, skupina a rodina z obecného hlediska. Vzájemně se ovlivňují a přispívají k formování sociálního statusu jedince, kdy každý uvedený aspekt má svoji nezastupitelnou roli. V první řadě rodina obecně je tou základní sociální jednotkou. Stát, který garantuje zajištění základních potřeb a tím i snahu o udržení určitého sociálního standardu, je neodmyslitelnou součástí. Nelze nevnímat důležitost společnosti, kdy je nutné vzájemné napojení s jedincem, vliv komunity i skupiny, neboť jejich prostředí je velice důležitým pojítkem pro utváření životního stylu. Čtvrtá kapitola se věnuje již jednotlivým aspektům životního stylu, podmíněných systémem sociální pomoci. V jednotlivých tematických podkapitolách vymezím základní prvky, které působí na formování jedince, vzájemně se prolínají a následně transformují do životního stylu. Rodina, vzdělání, bytová a ekonomická situace, komunikační prostředky či média, lokalita jsou jedny z primárních prvků ovlivňujících a tvořících strukturu životního stylu dlouhodobých příjemců dávek hmotné nouze. Součástí životního stylu je též oblečení a jídlo. Navazujícím a neméně důležitým aspektem je volný čas, který lze trávit smysluplně, ale který může též vyústit v negativní jevy. Další neopomenutelnou složkou životního stylu je zdraví. V bakalářské práci tento prvek není více zmiňován - jedinci, kterým zdravotní stav nedovoluje podílet se na zajištění vlastních potřeb svým přičiněním, přecházejí do pilíře sociálního pojištění (příjem je vyšší, dávky hmotné nouze dále nenáleží). Jaké jsou dopady, důsledky a vlivy dílčích aspektů ve spojitosti s uživateli dávek hmotné nouze, bude uvedeno v závěru jednotlivých podkapitol.

Pátá kapitola stanovuje sociální status uživatelů dávek hmotné nouze a pohled společnosti na ně. Vzhledem k neustálému vývoji se společnost stále mění a současně s tím i její pohled na vymezenou skupinu. Co bylo dříve mimo oblast společenské normy, může být v současné postmoderní společnosti považováno za běžný jev. Kvalita života i životní úroveň uživatelů dávek má úzkou spojitost s životním stylem. Každý z nás jsme svým způsobem jedineční, na každého z nás působí okolní vlivy nesrovnatelně. Dnešní masová anonymní společnost umožňuje větší možnost volby ve všech směrech, na druhou stranu se však musí vyrovnávat se sociálně ekonomickou nerovností. Jedním z důsledků je závislost stavu jedinců na dávkách. Reflexe ze strany veřejnosti na danou problematiku příjemců dávek hmotné nouze se též různí. Třetí pilíř vnímá část veřejnosti jako potřebný a nutný k zajištění základních potřeb jedince, jiní

mají nastaven ve svém podvědomí předsudek generalizace využívání či zneužívání těchto dávek na celou klientelu systému. Ať je již tento obraz nastaven jakkoliv, dotýká se nás všech, kteří do systému sociálního zabezpečení finančně přispívají. Kapitoly jsou teoretickým východiskem pro hlavní výzkumný cíl, kterým je zmapování způsobu života osob, jež jsou dlouhodobými uživateli sociálních dávek a současně popsání příčin a důsledků způsobu tohoto života. Empirická část je zaměřena na komparaci životního stylu dlouhodobých uživatelů dávek hmotné nouze - jaká jsou specifika životního stylu uživatelů dávek a jaké aspekty je naopak spojují.

Praktická část se věnuje kvalitativnímu výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru s vybranými informanty, doplněný pozorováním. Při svém výzkumném šetření jsem navštívila vybrané informanty v jejich přirozeném prostředí. Jejich výpovědi spolu s pozorováním byly vodítkem ke zjištění hlavního výzkumného cíle, kterým bylo zjištění příčin dlouhodobého pobírání dávek hmotné nouze, ovlivnění a dopady tohoto stavu na uživatele.

Teoretická část

1 Systém sociálního zabezpečení v České republice

Sociální zabezpečení v širším slova smyslu je jedním z nástrojů sociální politiky. Sociální politika státu by měla mimo jiné směřovat k zajištění potřebné životní úrovně obyvatel a svou celkovou strategií zabránit propadu do chudoby. Dle Tomeše v sobě zahrnuje soustavy nástrojů sociální ochrany i veřejné prevence a je jedním z prvořadých úkolů evropské sociální politiky rehabilitace a nasměrování jedince k setrvání či návratu do přirozeného sociálního prostředí a plnohodnotného života (Tomeš, 2010).

1.1 Česká správa sociálního zabezpečení

Pojmem, sahajícím do historie, je tzv. chudinská péče, která má kořeny v 16. – 19. století, kdy se začínají organizovat útulky v různých městech na pomoc nejchudším. Následně přebírá tuto péči stát a městům a obcím vzniká povinnost postarat se v podobě různých opatření o své chudé. V 19. století se ustálil název chudinská správa a na přelomu 19. a 20. století se používal pojem sociální správa. Jedná se stále o pomoc chudým lidem. Tímto způsobem se dostáváme k současnému systému – systému sociálního zabezpečení (Tomeš, 2010).

Správa sociálního zabezpečení je úřad, který spravuje důchodové zabezpečení, nemocenské pojištění a lékařskou posudkovou službu. Sociální politika státu je určitý způsob komunikace mezi různými sociálními vrstvami. Sociální politika přestává být předmětem zájmu pouze těch, kteří solidární transfery přijímají, ale začíná být předmětem zájmu i těch, kteří je cestou placených daní financují. Solidárními transfery se v tomto případě rozumí podpora státu svým občanům při tzv. sociálních událostech. Sociální událost lze definovat jako nepříznivou životní situaci, kterou člověk nezvládá sám svými prostředky. Sociální událost může být spojena se zdravotním stavem, rodinou, věkem, nezaměstnaností, chudobou či sociálním vyloučením z většinové společnosti. Stát v sociálních událostech své občany podporuje různou formou - finanční, věcnou nebo sociální službou, aby tak zabránil sociálnímu napětí ve společnosti. U některých těchto událostí se předpokládá, že jsou dočasné - při ztrátě nezaměstnání, u jiných je naopak zřejmá jejich dlouhodobost nebo trvalost - stárí, invalidita (Sociální zabezpečení I, 2003, Slovník sociálního zabezpečení, 2015).

Tato práce je zaměřena na sociální událost, kterou je stav hmotné nouze, tedy situaci, kdy příjmy společně s celkovými majetkovými poměry jednotlivce či rodiny jsou nedostačující a klesnou pod zákonem danou hranici životního minima a s tím spojeným životním stylem.

1.2 Tři pilíře sociálního zabezpečení

Samotný systém sociálního zabezpečení stojí na 3 pilířích. v každém z nich může čerpat vybraná cílová skupina různé druhy materiální i nemateriální pomoci, mohou se též navzájem doplňovat.

1.2.1 Sociální pojištění

Řeší situace, na něž je možné se dopředu připravit odkladem části finančních prostředků směrem do budoucna, k řešení budoucí sociální události. Pokud si občan pojištění platí, pak má možnost z něho i čerpat. Stát vytváří právní rámec a stanoví základní podmínky a limity (Zákon č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení, Sociální zabezpečení I, 2003).

Do tohoto pilíře spadají následující dávky:

- důchodové zabezpečení
- nemocenské pojištění
- příspěvek na státní politiku zaměstnanosti

(Slovník sociálního zabezpečení, 2015)

1.2.2 Státní sociální podpora (SSP)

Řeší sociální situace, které stát obecně uznává za potřebné k řešení. Druhý pilíř je nástrojem sociálního přerozdělení, v zátěžových situacích je člověk podpořen z daňového systému prostřednictvím státního rozpočtu. Jedná se o projev sociální solidarity. Dávky se dále odvíjejí buď od výše příjmu či nezávisle na příjmu a týkají se jak rodin s dětmi, tak jednotlivců.

Do tohoto pilíře spadají následující dávky:

- rodičovský příspěvek
- přídavky na děti
- dávky péstounské péče
- porodné • pohřebné
- příspěvek na bydlení

(zákon č.117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, Sociální zabezpečení I, 2003, Slovník sociálního zabezpečení, 2015)

1.2.3 Sociální pomoc

Jedná se o solidární pomoc v situacích, kdy nestačí pomoc předchozích dvou pilířů a občan nedokáže situace vyřešit vlastními prostředky. Tento pilíř je řešen ze zdrojů státního rozpočtu, ale i z rozpočtu obcí, dobrovolných organizací a nadací. Základními nástroji sociální pomoci jsou poradenství, prevence sociálně patologických jevů, sociálně právní ochrana, dávky sociální pomoci a sociální služby. Sociální pomoci se řeší stav hmotné nouze, tedy situace, kdy občan žije pod hranicí životního minima stanoveného zákonem a nemůže si zvýšit příjem vlastním přičiněním, zejména vlastní prací. Musí prokázat, že jeho majetkové a sociální poměry nejsou takové, aby se mohl sám zabezpečit. Chudoba nemusí být viditelná, jedinci neprojeví zájem o společenskou solidaritu, stydí se přiznat. Stav chudoby může jedince vehnat až do sociální izolace. „Chudoba se řeší zpřístupněním zdrojů“ (Tomeš, 2010, s. 259).

Kraus poukazuje na destabilizaci hodnot a norem, v důsledku kterých dochází k destabilizaci sociální kontroly (Kraus, 2010).

Jak bylo již výše uvedeno, pro všechny poskytovatele sociálních služeb platí povinnost poskytování základního sociálního poradenství (zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách). Klade důraz na začlenění všech lidí a na jejich účast v životě společnosti. Pracovník v oblasti poskytování dávek hmotné nouze musí mít povědomí o všech možnostech řešení jednotlivých životních situací a současně vědět, kam klienta případně nasměrovat pro další odborné poradenství. Baštecká uvádí, že *“nedílnou součástí profese je etika, etické kodexy, které poskytují pravidla správného jednání, napomáhají k reflexi, jsou průvodcem dobré praxe, napomáhají v oblasti etických dilemat“* (Baštecká, 2009, s. 93).

Na základě znalostí základů sociologie, psychologie, zdravotní péče, práva a sociální politiky dokáže sociální pracovník rozpoznat a vnímat individuální potřeby jedinců, pracovat s nimi a navrhnout řešení. Neposkytuje specifické odborné služby, v případě potřeby speciálního řešení nasměruje klienta na příslušné odborníky (Matoušek-d, 2007).

2 Dávky hmotné nouze

Rozlišujeme tři typy dávek hmotné nouze:

- příspěvek na živobytí
- doplatek na bydlení
- mimořádná okamžitá pomoc

(Slovník sociálního zabezpečení, 2015)

Uvedené dávky jsou podmíněny sociální událostí.

Základními právními předpisy jsou zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi a zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu. Výše zmiňované dávky se odvíjí, mimo jiné, od výše příjmu jednotlivce či společně posuzovaných osob. Příspěvek na živobytí spolu s doplatkem na bydlení jsou dávky obligatorní (nárokové), mimořádná okamžitá pomoc je dávkou fakultativní (nenárokovou), lze ji poskytnout, jak již vyplývá ze samotného názvu, při mimořádných situacích. Výplata nepojistných sociálních dávek je v kompetenci Úřadu práce České republiky a jeho příslušných poboček vykonávajících agendu státní správy. Agenda dávek hmotné nouze jako součást nepojistných sociálních dávek, byla převedena díky sociální reformě pod Úřad práce České republiky od roku 2012.

2.1 Příspěvek na živobytí

Jedná se o dávku závislou od příjmu jednotlivce či společně posuzovaných osob. Je poskytována v případě, že celkový příjem nedosahuje částek životního minima při splnění dalších povinných podmínek. Příspěvek na živobytí je poslední, státem garantovanou možností získat základní finanční zajištění na dobu, kdy jsou vyčerpány všechny možnosti a nelze se zajistit jinak. (Zákon č.111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, Slovník sociálního zabezpečení 2015)

2.2 Doplatek na bydlení

Jedná se o specifickou dávku podmíněnou příjmem jednotlivce či společně posuzovaných osob. Je určena výhradně na úhradu výdajů spojených s bydlením při splnění povinných podmínek. Zmíním se pouze o základních – žadatel se musí prokázat faktickým bydlištěm v České republice, platnou nájemní smlouvou či jiným dokladem o ubytování a uhrazenými výdaji za domácnost za rozhodné období. Při přiznání a výši

dávky je vycházeno při výpočtu z tzv. normativních nákladů na bydlení dle zák.117/1995 Sb. o státní sociální podpoře. (Zákon č.111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, Slovník sociálního zabezpečení, 2015)

2.3 Mimořádná okamžitá pomoc

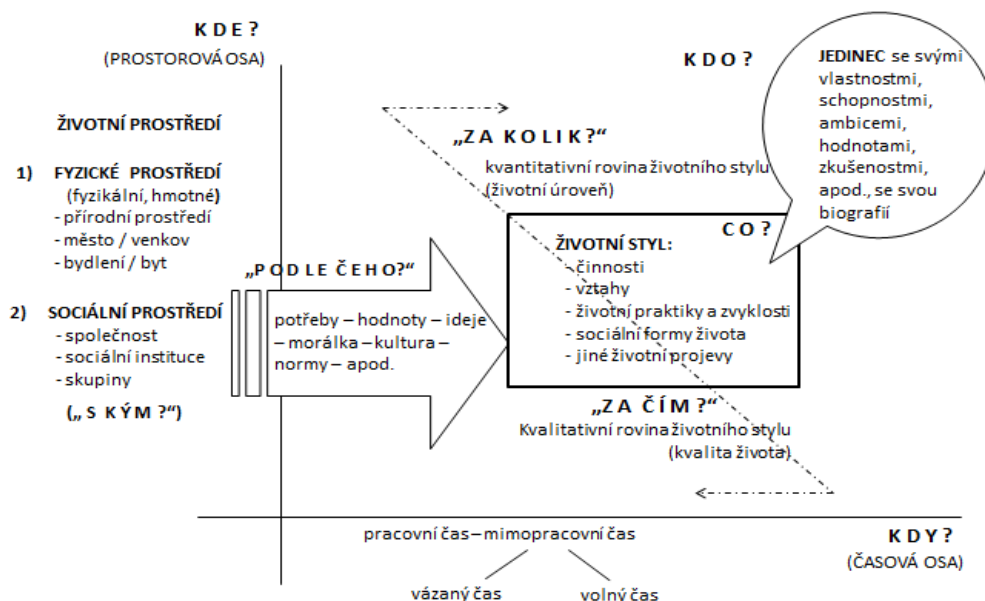
Uvedená dávka může být poskytnuta při mimořádné sociální události, jakou je například povodeň, požár, vykradení bytu. Jedná se o dávku nenárokovou, tzn., že na tento typ dávky není ze zákona nárok, záleží na posouzení správního orgánu. Jednotlivé druhy mimořádné okamžité pomoci jsou uvedeny a vysvětleny v příslušném zákoně.

- újma na zdraví
- nezbytný jednorázový výdaj
- předměty dlouhodobé spotřeby
- ohrožení sociálním vyloučením
- činnosti spojené se sociálně právní ochranou dětí

(zákon č.111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, Slovník sociálního zabezpečení, 2015)

3 Životní styl

Pojem životní styl vznikl v roce 1929, kdy rakouský lékař a psycholog Alfred Adler pojmenoval odborným názvem způsob života jedince, skupiny i společnosti. Sociologie používá termín „terminologická triáda“: životní způsob-životní styl-životní sloh. Dle Duffkové můžeme v obsahu těchto slov spatřit souvislosti, ale též je můžeme vnímat odděleně (Duffková, 2008). Pro potřeby bakalářské práce je používán termín životní styl.



Obr. 1 Schéma životního stylu

Zdroj: Duffková, 2008

Životní styl v sobě zahrnuje vlastně vše, co každý z nás dělá, čím se zabývá, jak se chová, jedná. Je to systém činností, zvyklostí a vztahů, které charakterizují každého z nás, dále propojení soukromé a veřejné sféry. Baštecká uvádí, že se jedná se o jedinečný, neopakovatelný způsob, jímž jedinec představuje sám sebe. Současně však navazuje a přizpůsobuje se okolnímu prostředí, světu okolo každého z nás. Jedinec se neustále rozvíjí, směřuje k nějakému cíli, směr cesty je dán na základě hodnot a ideálů. Cíl je pro každého jedince nesrovnatelný a odlišný od ostatních lidí (Baštecká, 2009).

Životní styl ovlivňují různé faktory - rodina, příjmy, vzdělání, pracovní proces, volný čas, média, lokalita, komunita, společnost. Prvotní jedinečnou roli ve formování osobnosti a s ním souvisejícího životního stylu zastává rodina. Životní styl je ale

ovlivňován i jedincem samotným, jeho životními podmínkami, zároveň se spolupodílí na sociálním statusu, jaké sociální role chceme naplnit, současně se vše děje v kontextu s tzv. běžným standardním životním stylem společnosti, ve které žijeme. Postmoderní doba se vyznačuje dynamičností, novými technologiemi, konzumním způsobem života se zaměřením nikoliv na kvalitu, ale na kvantitu. Je však nutné vzít do úvahy i dosavadní způsob života každého z nás a ochotu, schopnosti či možnosti změnit své chování a jednání. Veškeré jednotlivé aspekty by měly být zastoupeny přiměřeně stejným dílem, úroveň životního stylu je pak hodnotná a naplněná. Shrnuo do pracovního vymezení dle Duffkové: „*Životní styl je systémem důležitých činností a vztahů a s nimi provázaných praktik, charakteristických pro určitý subjekt v jeho každodennosti*“ (Duffková, 2008, s. 102).

Potřeby, které se realizují v rámci určitého životního stylu, vystihuje Maslowova pyramida. Dle Maslowa lze uspokojit vyšší potřeby až po uspokojení potřeb nižších. Pokud prezentujeme Maslowovu pyramidu v souvislosti s životním stylem dlouhodobých uživatelů dávek hmotné nouze, pak lze vyslovit domněnku, zda tito uživatelé budou schopni plně a kvalitně realizovat, vzhledem ke svým možnostem, nadstavbové potřeby pyramidu.



Obr. 2 Maslowova pyramida lidských potřeb

Zdroj: <http://www.filosofie-uspechu.cz/wp-content/uploads/2011/03/Maslow2.jpg>

3.1 Vliv prostředí na životní styl uživatele dávek hmotné nouze

Životní styl je utvářen celkovým prostředím, které jedince obklopuje a ve kterém vyrůstá. Fakta, popisovaná níže uvedenými autory, se podílí na formování životního stylu každého jedince. Prvotně se tak děje prostřednictvím socializace.

Dle Kellera člověk, který žije v určité společnosti, získává specifické sociální zkušenosti. Lidé mají potřebu vyznat se ve světě, ve kterém se ocitli zcela bez vlastního přičinění. Pokud však není tato potřeba uspokojena, nastávají problémy s přizpůsobením se prostředí, se zvládnutím měnících se situací a vybudováním vlastního „já“. Cílem socializace je tak, dle Kellera, zformovat jedince, který bude i o samotě vystupovat tak, jako by byl pod neustálou kontrolou ostatních členů skupiny. Sociální status, dle jeho názoru, je ovlivněn dosaženým vzděláním, příjmem, vlastnictvím, sociálním oceněním vykonávané profese, podílem na moci, rozhodováním i dalšími aspekty. Různost statusu se projevuje různým stylem života. (Keller, 2012). Kohoutková poukazuje na proces socializace jako nástroj sociální kontroly chování a myšlení členů společnosti (Kohoutková, 2013).

Vágnerová uvádí, že prostřednictvím socializace se jedinec začleňuje do společnosti, učí se normám chování, hodnotám, vzorům a ideálům. Je hodnocen v rámci těchto pravidel prostřednictvím zpětné vazby ze strany společnosti, dostává informace o své sociální pozici. Sociální vlivy ve společnosti působí na jedince tak, jak jejich podnětům a požadavkům rozumí. U jedince, který je socializován odlišně působením jiných sociokulturních vlivů, může nastat odchylka od normy a vyústit až v sociální handicap. Životní styl je pak odlišný, většinová společnost může jednotlivé prvky obtížněji tolerovat, jedinec často získává nižší sociální status (Vágnerová, 2012).

Společnost, dle mínění Duffkové, vzniká všude tam, kde si jedinec uvědomuje existenci druhých lidí a vstupuje s nimi do vztahů, získává kolektivní vědomí. Je sociálně stratifikován (Duffková, 2008).

Existující sociální nerovnosti ve společnosti, nazývané Kellerem „společností nejistoty“ a spojené s chudobou i odlišným životním stylem, jsou velmi úzce spjaté s dlouhodobými uživateli dávek hmotné nouze. Keller ve své knize poukazuje na to, že *„tato společnost je stále bezmocnější a bezradnější tváří tvář rizikům, která svým normálním chodem sama vyvolává“* (Keller, 2012, s. 81). Popisovaná skupina jedinců na to nemusí být připravena.

Životní styl dlouhodobých uživatelů dávek hmotné nouze se od životního stylu většinové společnosti liší, a to zejména v náplni dne a všem, co se od uvedené skutečnosti odvíjí, např. pasivní trávení volného času a s tím spojené důsledky, častější tendence k sociálně patologickým jevům apod.

3.1.1 Vliv státu

Stát má vůči svým občanům sociální odpovědnost. Název „*welfare state*“ v sobě obsahuje myšlenku, že sociální podmínky občanů státu jsou i věcí veřejnou. Např. Potůček překládá pojem do češtiny jako „*stát veřejných sociálních služeb*“ (Potůček, 1995, s. 36). Obsahem pojetí sociálního státu je nezadatelné zajištění lidských práv státem, spolu s povinností přiměřené solidarity mezi občany (Tomeš, 2010).

Stát vynakládá nemalé prostředky na to, aby každý občan České republiky měl možnost zajistit si potřebné vzdělání, zapojit se na trhu práce, zabezpečit po finanční stránce sebe a rodinu. Jedinec se tak stává objektem sociální politiky – buď pouze pro svou účast v systému nebo pro svou potřebu, je nemajetný, chudý (Matoušek-c, 2005).

Pro základní finanční zajištění jsou vytvořeny dávkové systémy. Každým rokem se navyšuje objem finančních prostředků vyčleněných právě na dávkové systémy. Stát uplatňuje sociální politiku směřovanou na její objekty na základě principu sociální spravedlnosti, solidarity, subsidiarity a participace (Smutek, 2014).

Jedním z nástrojů sociální politiky jsou sociální programy naplňované též s pomocí sociální práce, např. finanční podpora členů společnosti, jejichž příjmy nedosahují životního minima a zároveň minimalizace rizik a důsledků, které s sebou chudoba přináší. Matoušek zmiňuje sociální poradenství, jehož náplň vystihuje věta „*Pomáhat, znamená pomoci lidem, aby si dokázali pomoci sami*“ (Matoušek-a, 2003, s. 85). Politická ideologie, hospodářská politika i ekonomická situace státu jsou faktory, které mají podstatný vliv i na ekonomickou situaci obyvatelstva. Pro Českou republiku byl v tomto zlomovém rok 1989. Přejít od komunistického režimu k demokracii přinesl mnoho změn – pozitivních i negativních. Jedním z důsledků těchto změn byl i nemalý nárůst počtu uživatelů sociálních dávek, a to jako možný důsledek zvýšené nezaměstnanosti apod. Pravidla pro poskytování dávek jsou daleko přísnější a adresnější. Jedinec je nadále objektem sociální politiky, ale současně je povinen aktivně se podílet na změně svého sociálního statusu. V souvislosti s uvedenými

skutečnostmi dochází též k přizpůsobení či změně životního stylu uživatelů dávek a v případě negativní krajní varianty i k naprosté rezignaci jako reakci na uvedený stav.

3.1.2 Vliv komunity na životní styl

Sociologický slovník vysvětluje komunitu jako určitý sociální útvar, jehož příslušníci jsou propojeni specifickou spřízněností či identitou (Jand'ourek, 2007).

Rodiny či jednotlivci jsou ovlivňováni celkovým prostředím, ve kterém žijí. Mají společné určité zvyky, hodnoty, způsob života, spojuje je pocit určité sounáležitosti. V životním stylu nacházíme společné znaky, které vykazují příslušnost k určité komunitě, jejíž vliv se promítá i do oblasti poskytování dávek hmotné nouze. Jedná se o uživatele, kteří dávky hmotné nouze nevnímají jako záchranný systém, ale jako symbolický plat či kapesné, legitimní zdroj příjmů. Příjemci dávek se chovají nezávisle na záměru zákonodárce, přizpůsobují své jednání a chování potřebám dávkového systému s cílem získat a udržet nárok. Právě v tomto případě zafungoval sociální charakter komunity, kdy jsou předávány informace přínosné pro budoucí uživatele dávek. I toto je součástí životního stylu vybraných jedinců. Enkulturační a socializační selhala, nebyly dostatečně osvojeny základní mravní hodnoty. Podstatná většina uživatelů však tímto způsobem nevystupuje. Plní veškeré povinnosti spojené s poskytováním dávek hmotné nouze, vzájemná spolupráce a komunikace probíhá na základě daných pravidel a předpisů (zákon č.111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, Sociální zabezpečení I, 2003)

3.1.3 Vliv lokality na životní styl

Každý životní styl se děje v určitém životním prostředí. Pro účely této práce se věnujeme prostředí města spolu s prostředím venkova v jejich rozdílnostech. Zmínila bych se pouze stručně o nejpodstatnějších faktech lokality města a venkova, majících vliv na životní styl. Ve venkovské lokalitě k sobě mají lidé bližší vztah vytvářený a stabilizovaný několika generacemi, povaha sociálních kontaktů je osobní a trvalejší, převládá přímá osobní komunikace (Duffková, 2008).

Specifika venkova nalzáme v sociální diferenciaci obyvatel, příbuzenských vazbách, mezilidských vztazích, pracovních příležitostech, ve využití volného času. Přes modernizaci společnosti funguje vzájemná výpomoc a soudržnost spolu s neformální sociální kontrolou. Výdaje spojené s uspokojením základních potřeb jsou nižší (levnější

bydlení, vypěstované vlastní potravinové produkty). Lidé jsou více soběstační, nejsou v takové míře odkázáni na sociální pomoc od státu, na dávky hmotné nouze svou celkovou sociální situací tzv. „nedosáhnou“. Příjmem rodiny či jednotlivce se venkov výrazně neliší od města, ale na výdaje spojené s obživou či bydlením se vynakládá, jak již bylo řečeno, menší částka. Životní styl je přizpůsoben podmínkám v lokalitě venkova.

Město představovalo v první polovině 20. století z hlediska moderní společnosti symbol pokroku a sociálního vzestupu (Keller, 2012). Město tvoří, dle Duffkové, přirozenou sociální laboratoř soudobé společnosti s daleko větší komunitou a s jiným životním stylem. Městská kultura skýtá anonymitu s větší rozmanitostí životního stylu. V městských sídlištích je povaha sociálních kontaktů často povrchní a neosobní. Větší význam má nepřímá komunikace spolu s informacemi vytvářených masmédií (Duffková, 2008).

Občané měst jsou daleko častějšími uživateli dávek hmotné nouze právě s přihlédnutím k životnímu stylu. Výdaje spojené s obživou a bydlením, možnostmi vzdělání, jsou vyšší a tento fakt přispívá k větší četnosti uživatelů dávek hmotné nouze.

3.1.4 Vliv rodiny jako základní sociální jednotky na životní styl

Jedinec je ovlivňován okolím od svého narození. Rodina je pro něho základním měřítkem, předává zkušenosti, je vzorem, ovlivňuje jeho vývoj, vytváří domov a harmonické prostředí. Je prvotním činitelem pro formování životního stylu budoucího socializovaného jedince, je nejdůležitější sociální institucí. Vědomě či nevědomě si jedinec osvojuje a přijímá zvyklosti, tradice, základní aspekty chování, jednání, mezilidské vztahy. Zachycuje a vyhodnocuje vše, co formuje jeho sociální status. Dle Krause má svůj podíl vlivu tzv. sociální dědičnost, kde si jedinec odnáší z rodiny základní vzorce a modely jednání pro svůj celý život. Rozděluje rodinu z hlediska exogenních příčin procesu formování osobnosti do tří hlavních kategorií:

- rodiny postižené sociální událostí, i neúplné rodiny
- rodiny nezvládající tvorbu kvalitního prostředí pro socializaci dítěte
- rodiny, kde dítě je spíše překážkou (Kraus, 2010)

Keller zase řadí rodinu mezi ustálenou, spolehlivou jednotku, která se vyznačuje sociální statikou (Keller, 2012).

Úlehla konstatuje, že pokud se jedinec má stát člověkem, musí do společnosti vrůst. K tomuto cíli mu dopomáhá rodina, která své dítě socializuje dle sebe a svých představ. Potomek má být takový, jak má být – dle společenských pravidel a norem (Úlehla, 1996).

Dle Matouška má každá rodina nastaveny své určité hodnoty, svůj rodinný kodex, kterým se řídí. Tento kodex se ovšem nemusí ztotožňovat s uznávanými hodnotami celé společnosti. V prostředí rodiny se vytvářejí vztahy, v rodině jedinec nachází jistotu, současně však zůstává svůj (Matoušek, 1993).

Pokud fungují kvalitní podněty, pak se jedná o prostředí, ze kterého má jedinec možnost čerpat pro sebe to nejlepší. V prostředí chudém na podněty tuto možnost nemá, životní styl se odvíjí odvráceným směrem. Vzniká nízký socioekonomický statut rodiny spojený s materiální chudobou, kdy nastává závislost rodiny na systému dávek hmotné nouze.

4 Jednotlivé aspekty životního stylu v kontextu dávek hmotné nouze

4.1 Rodina

Vliv na životní styl každého z nás mají i mezigenerační a vnitrogenerační vztahy, jedná se především o životní styl původu rodiny. Pokud rodiče či blízcí příbuzní byli sami příznivě stimulováni svými rodiči, pak je reálný předpoklad, že takto budou tyto kvalitní informace předávat dál a následující generace rovněž. Dysfunkční rodina a s ní spojené sociální prostředí následně ovlivní negativním směrem vývoj jedince a jeho enkulturaci (Vágnerová, 2012). Smutková shrnuje nastíněná fakta do pojmu nazvaného „transgenerační přenos“, kdy se předávají přes generace určité hodnoty, postoje, způsoby jednání a tvoří specifickou kulturu či subkulturu (Smutková, 2015).

Špatně fungující či nefungující rodina se dostává do sociální exkluze, sociálního vyloučení a s tím spojeného životního stylu a dopady, které s sebou uvedená situace přináší. Dle Krause se zde promítá i ta skutečnost, že mladá generace odmítá převzít zodpovědnost nejenom za sebe, ale i za jiné, tedy za rodinu (Kraus, 2010).

Dalším aspektem je u specifických etnik počet členů rodiny žijících ve společné domácnosti, ať už dětí nebo dalších příbuzných. Každý z nich s sebou přináší svůj

osobitý životní styl, který pak má vliv na ostatní členy té které rodiny a prolíná se navzájem.

Ve vztahu k dávkám hmotné nouze lze u vybraných komunit či skupin konstatovat, že peníze poskytované ze státního rozpočtu mají za samozřejmost. Neuvědomují si tuto skutečnost možná proto, že takovýmto způsobem žije již druhá či třetí generace. Pokud je tímto způsobem vychovávána nastupující generace, pak v podstatě nemá odkud brát jiný pohled na svět, konkrétně na způsob, jak se osamostatnit a zajistit. Takovéto podněty ze strany rodičů nenutí dorůstající budoucí generaci k zamyšlení a změně životního stylu. Znakem je, dle Smutkové, orientace na přítomnost, malý význam přikládání práci a vzdělání či rozvoje vlastní osobnosti, chybějící vazby ke společnosti (Smutková, 2015).

Je však i zcela opačný přístup rodičů, kdy své děti vedou k tomu, aby jejich zařazení do života bylo hodnotné, podporují je po všech stránkách. Dávky hmotné nouze vnímají pouze jako přechodné východisko při nastalé sociální události, kdy nemají jinou možnost, než požádat o sociální pomoc stát. Vyčerpali možnost veškerých přednostních nároků. Hmotná nouze se dotýká ve velké míře neúplné rodiny, kdy matka samoživitelka či otec samoživitel řeší situaci při ztrátě zaměstnání. Tomeš míní, že není efektivní poskytovat sociální výhody v rámci rodinné politiky, protože toto vede k pozitivní diskriminaci ve vztahu k jiným rodinám, ale lze jim pomoci právě dávkami hmotné nouze (Tomeš, 2010). Tito samoživitelé mají svůj životní styl zaměřený především na zajištění rodiny po finanční stránce. Jsou dlouhodobými klienty hmotné nouze, jejich celkové sociální a majetkové poměry spolu s příjmem nejsou na takové úrovni, aby se zajistili sami bez pomoci státu.

4.2 Vzdělání

Vzdělání je považováno za jeden ze zdrojů společenského bohatství, je předpokladem dalšího rozvoje společnosti. V současné společnosti nevzdělanost přináší chudobu (Tomeš, 2010).

Vágnerová popisuje význam vzdělání jako sociokulturní záležitost, která nemá pro jedince z různého typu prostředí stejnou hodnotu a váhu (Vágnerová, 2012).

Keller vnímá vzdělání v globalizované době jako selektivní faktor vytvářející vrstvy nejenom privilegované, ale i deklasované, které se nacházejí mimo dosah vzdělání

i finančních prostředků. Vzdělání tedy, dle něho, legitimizuje postavení elity (Keller, 2010).

Na druhou stranu by mělo být vodítkem ke snižování sociálních nerovností. Sociální prostředí významně působí na průběh celého edukačního procesu. Promítá se do všech prvků sociální exkluze. Pokud rodiče nepodporují vzdělání, sami absolvovali pouze základní školu, pak nemají dětem co nabídnout, jejich životní styl se negativně odrazí i v další generaci. Dítě je a bude vždy obraz toho, jaké prostředí sdílí. Jaké možnosti mají rodiče, pokud sami nebyli motivováni v oblasti vzdělání? Tato skutečnost se opět odráží v životním stylu mladší generace, kdy necítí potřebu se vzdělávat, orientují se pouze na přítomnost, vzdělání či rozvoji vlastní osobnosti přikládají malý význam. Uplatnění na trhu práce závisí hlavně na vzdělání. Bez pracovně profesních ambic se snižuje význam vzdělání pro současnou či budoucí životní dráhu každého jedince. Kraus poukazuje na měnící se složení obyvatelstva, na snižování počtu dětí ve společenských vrstvách s vyšším vzděláním a naopak zvyšování počtu dětí ve společenských vrstvách s nejnižším vzděláním (Kraus, 2010).

Základní vzdělání je všem dostupné a lze jej považovat i za sociální událost v souvislosti s vybavením dětí při vstupu do vzdělávacího procesu, tedy nástupu do základní školy i v průběhu následujícího vzdělávání. Ze strany státu lze poskytnout uživatelům dávek mimořádnou pomoc na výdaje spojené s vybavením dítěte do školy, což je reflektováno ze strany rodičů jako pozitivum (zákon č.111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi).

4.3 Zaměstnání

Možnost uplatnění na trhu práce je ovlivněna sociokulturním statusem jedince. Z faktorů vyjmenujme alespoň ty hlavní – rodina, škola, vzdělání, sociální prostředí, kulturní prostředí, sociálně ekonomické či politická charakteristika společnosti. Při volbě zaměstnání by měl každý jedinec vycházet z poznání sebe sama – znát své vědomosti, schopnosti, dovedností a podle toho hledat to nejvhodnější (Baštecká, 2009).

Vágnerová se zmiňuje o profesní roli, která je důležitou součástí identity a faktorem ovlivňujícím sociální hodnocení každého jedince. Při kvalitním zvládnutí role jsou uspokojeny různé významy motivů k práci - seberealizace, aktivita, sociální kontakt, samostatnost a nezávislost a v neposlední řadě i peníze (Vágnerová 2012).

V souvislosti s ukončením studia se ve větší míře evidují na Úřadu práce čerství absolventi škol jako uchazeči o zaměstnání a mohou se následně ocitnout v systému dávek hmotné nouze. Nerozvíjejí své schopnosti a dovednosti, pracovní návyky nemají ukotveny, nemusí vynaložit žádné úsilí, neboť příjem na zajištění základních osobních potřeb plyne z dávek hmotné nouze. Nedosáhnou společenské prestiže, která je spojena právě s nástupem do zaměstnání. Nezaměstnanost zvyšuje riziko asociálního chování - společnost je nepřijala, oni nebudou respektovat její normy (Vágnerová, 2012).

Aktivní politika zaměstnanosti ČR zahrnuje ve svém plánu mimo jiné i podporu rovných příležitostí všech osob – odstraňování diskriminace v přístupu k zaměstnání, vytváření podmínek pro zaměstnávání osob ohrožených sociálním vyloučením (Tomeš, 2010).

Stát využívá aktivní i pasivní politiku zaměstnanosti. Pasivní politika není však tou nejúčinnější formou. Jejím smyslem je zabezpečit do určité míry nezaměstnané po přechodnou dobu při ztrátě zaměstnání a příjmu, čímž se dostáváme opět k systému dávek hmotné nouze. Dlouhodobá nezaměstnanost (rozmezí rok a více let) je mnohem závažnější problém a to jak pro člověka jako jedince, tak pro společnost jako celek. Tito nezaměstnaní nejeví snahu zaměstnání získat, mohou skončit jako sociálně nepřizpůsobiví jedinci se ztrátou kvalifikace, sociální pomoc od státu formou výplaty dávek hmotné nouze se stala součástí životního stylu. Získali nízký sociální status a ztratili zájem o změnu. Životní styl se změnil a přizpůsobil nastaveným podmínkám. „*Ve svobodné společnosti má každý jedinec možnost zvolit si takový způsob života, který mu vyhovuje, i když se vyčleňuje z většiny, pokud nepovede ke konfliktu s většinou či poškozování sebe samého a není v rozporu s právními normami*“ (Tomeš, 2010, s. 274).

Ve většinové společnosti je nezaměstnanost více chápána jako selhání jedince než selhání společnosti jako takové. Zmínila bych se o stavu nezaměstnatelnosti nazvaném „fenomén doby“, kdy určitá skupina, komunita či etnikum není schopna fungovat bez symbiózy se státem. V jejich podvědomí je nastaven fakt, že stát má odpovědnost za to, že nemají práci. Úřad spolu s poskytováním dávek hmotné nouze se stává neodmyslitelnou součástí jejich životního stylu po většinu života (Romové v České republice, 1999).

Dle Vágnerové ovlivňuje ztráta zaměstnání potřebu otevřené budoucnosti - pochybnosti o budoucím uplatnění. Ztráta zaměstnání má vliv na postoj k vlastnímu životu, kdy se

vytrácí sociální role, dochází k sociálnímu úpadku. Nezaměstnanost je předpokladem vzniku sociálně patologického chování (Vágnerová, 2012).

Nelze opomenout vymezenou skupinu jedinců, kteří zaměstnání nevyhledávají, nízký sociální status jim nevadí, vyznávají alternativní životní styl. Preferují jiné hodnoty, potřeby přizpůsobují finančním možnostem. Dávky hmotné nouze jsou nastaveny na pokrytí základních osobních potřeb, což této vybrané skupině plně postačuje (zákon č.111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi).

4.4 Příjmy x výdaje

Příjmy vytváří majetek, za pomoci příjmů je zajišťována úroveň domácnosti, volnočasové aktivity, vše, co je potřeba k životu jako takovému. Prostřednictvím peněz jsou uspokojeny hodnoty a požitky, kdy nenastane stav chudoby, pro který se jedinec ocitne v systému dávek hmotné nouze. Nízké příjmy z odměny za vykonanou práci v kombinaci s relativně vysokými dávkami jsou demotivující při hledání zaměstnání, které by mělo být hlavním zdrojem příjmů. Dochází ke stavu, kdy několik generací sociálně slabých rodin žije z příjmů z dávek zcela pasivním životním stylem, nazývaným „past chudoby“. Velké procento nezaměstnaných osob volí variantu, kdy se ekonomicky vyplatí nepracovat - mají stejný příjem bez práce, než ve většině případů za fyzicky náročnou práci. Dávky hmotné nouze nepokryjí veškeré požadované výdaje, proto využívají i jiných forem k finančnímu zajištění a to zejména možnosti přivýdělku na trhu černé práce. Následně přestávají vnímat nezákonnost svého jednání a podporují negativním způsobem šedou ekonomiku státu. Dávky v tomto případě slouží jako nezanedbatelný doplněk příjmu či přímo legitimní zdroj příjmu. Samozřejmost uvedeného jednání se stává součástí jejich životního stylu. Do systému dávek hmotné nouze spadají i rodiny, jejichž někteří členové sice řádně pracují, ale celkový finanční příjem stále nedosahuje zákonem stanovené hranice, pod kterou by neměla rodina klesnout. Ekonomické důsledky se projeví na snížení sociálního statusu směřujícího až k sociálnímu strádání. Příjmy nedokáží pokrýt nezbytné náklady, důsledkem může být vysoká zadluženost. Dlouhodobí uživatelé dávek hmotné nouze se mohou ocitnout v dluhové pasti či vést „život na úvěr“ (půjčky, úvěry, nákupy na splátky). Pokud hovoříme o dluhové pasti, pak je nutné zmínit zároveň i rodinný rozpočet. Každá domácnost, nezávisle na počtu členů, má svůj rozpočet, který tvoří příjmy a výdaje. Ideální stav rodinného rozpočtu je samozřejmě takový, když příjmy jsou vyšší než

výdaje. Hovoříme o spotřebním chování jedinců, o sociálně ekonomických podmínkách struktury spotřeby. Úroveň domácností se odvíjí dle možností i celkového přístupu k životu. Uživatelé dávek nemají dostatečné finanční možnosti pro nadstandardní zajištění výdajů osobní spotřeby, která je nezbytná k životu každého jedince. Příjmy pokryjí nejzákladnější výdaje - potraviny, nápoje, bydlení, ošacení, obuv a další, což lze vysledovat dle spotřebního koše. Zjistíme, za co občané utrací, co preferují, jaké jsou ceny výrobků. Důležitá je informace, zvláště pro uživatele dávek, kde lze zakoupit stejné zboží nebo službu nejvýhodněji, kolik statků a služeb si mohou za své příjmy pořídit. Žijeme v době hyper či supermarketů s nabídkou výhodnějšího nákupu veškerého spotřebního zboží. Dle Duffkové je spotřeba držitelem informace a současně sdělením, jakou sociální pozici jedinec zastává (Duffková, 2008).

Vágnerová míní, že „*potvrzením dospělosti je ekonomická soběstačnost a nezávislost, opakem je závislost a nesoběstačnost, která má generalizovaný negativní význam*“ (Vágnerová, 2012, s. 732).

Podmínky pro pobírání dávky hmotné nouze jsou nastaveny velmi striktně. Životní styl se velmi těžko přizpůsobuje jiným podmínkám a stav hmotné nouze se promítá do celkové funkčnosti každého jedince.

4.5 Bytová situace

Každý má právo na důstojné bydlení, přechodně alespoň ubytování, s vynaložením nákladů přiměřených jeho možnostem. Bydlení je jednou ze základních potřeb lidí, má významné sociální aspekty, vytváří prostředí pro rozvíjení rodinného života a ostatních mezilidských vztahů. Bydlení slouží k saturování dalších potřeb i dotváření životního stylu. Pro klienty hmotné nouze existuje dávka Doplatek na bydlení. I přesto jsou velmi omezené možnosti získat přiměřené bydlení, problémem je hlavně malá finanční dostupnost bydlení, umocněná v některých lokalitách i faktickým nedostatkem bytů. Rostou ceny služeb spojených s bydlením. Podstatná skupina občanů s nízkým příjmem jen obtížně hradí požadované nájemné, hrozí zde riziko potencionálních neplatičů a následně lidí bez domova. Dle občanského zákoníku lze nájemcům, kteří hrubě porušují své povinnosti vyplývající z nájmu, předat výpověď z bytu bez jakékoliv náhrady a přivolení soudu (Občanský zákoník č.89/2012 Sb.). Nastává problém co s klientem, který se následně ocitl bez střechy nad hlavou. Poptávka po všech formách sociálního bydlení mnohonásobně převyšuje možnosti a nabídky (Matoušek-c, 2005).

Jednotlivec či rodina přijímají standard životního stylu se sníženými nároky na kvalitu bydlení, které neodpovídá jejich představám, ale umožní překlenout tíživou bytovou situaci. Dle vydaného prohlášení ministryně MPSV je a bude cílem systému sociálního bydlení ochrana domácností s nejnižšími příjmy a lidí ohrožených sociálním vyloučením kvůli ztrátě bydlení. Zavedení systému sociálního bydlení si klade za cíl také omezení výplaty dávek v hmotné nouzi - konkrétně doplatku na bydlení. Ušetřené peníze půjdou zpět do systému a budou využity na přiměřené kvalitnější bydlení. (Parlamentní listy, 2015).

Někteří uživatelé dávek přistupují k systému sociálního bydlení a s tím spojených nákladů způsobem, který nekoresponduje s nastaveným systémem sociální pomoci. Princip subsidiarity nevnímají, je zcela vynechán. Zajištění přiměřeného bydlení požadují od státu bez vlastního přičinění.

4.6 Volný čas

Mezi aspekty životního stylu řadíme též volný čas. Ten hraje významnou roli ve způsobu života jedince v současné společnosti. Volný čas Duffková dělí na čas pracovní (regenerace pracovní síly) a čas mimopracovní. První kategorie se týká uživatelů dávek omezeně. Zaměřme se tedy na kategorii druhou – volný čas mimopracovní. I tady lze dále utvořit podkategorie – čas vázaný zaběhnutou činností (např. spánek, jídlo) a čas volný na cokoliv (Duffková, 2008).

Volný čas lze nasměrovat k seberealizaci, sebezdokonalování, ke zkvalitňování společenského i rodinného života a formování životního stylu jedince. Pokud je absence pracovního času, naskýtá se otázka, jak je vlastně vyplněn den uživatele nacházejícího se ve stavu hmotné nouze? Vliv na volný čas uživatelů dávek má ekonomická situace, nedostatek možností volnočasových aktivit či rozpad tradičních norem jednání. Převážná část uživatelů dávek vyznává pasivní trávení volného času, na prvním místě je sledování televize. Můžeme hovořit o pozitivěch i negativěch této masové kultury – osvěta, zprostředkování vzdělání x nenáročnost, manipulativnost. Dle Matouška může nadměrná sledovanost televize směřovat ke ztrátě kontaktu se skutečným světem (Matoušek-b, 1998). Počítače a s tím související sociální sítě tvoří neméně podstatný prvek k vyplnění volného času. Vliv určité sociální skupiny, která má své vlastní odlišné hodnoty a normy, se též projeví na kvalitě volnočasových aktivit. Chybí kvalitní naplnění času, absence cílů či chuti po změně. Tento stav můžeme nazvat stavem nudy,

kdy jedinec netuší, jak s volným časem naložit. Výchova ke smysluplnému trávení volného času a hospodaření s ním by měla začínat v rodině. Dostáváme se opět k uživatelům dávek hmotné nouze – v popředí stojí ekonomická situace, která nedovoluje jedinci seberealizaci. Sociální prostředí je chudé na podněty, jedinec nemá potřebu změny, nereflktuje absenci pozitivních sociálních vazeb. Takto žila předchozí generace, stejně tak žije současná generace a lze předpokládat, že takto bude žít i generace budoucí.

4.7 Média

Masová média ve společnosti zastávají velmi významné sociální funkce, které výrazně zasahují do socializace jedince i společnosti, jsou svým způsobem nenahraditelná jinými společenskými nástroji, vytvářejí tak systematický vliv na jedince, primární i formální skupiny a současně jejich životní styl. Dle Kellera je vliv médií na socializaci současné generace neodmyslitelný. Média přispěla ke změně vzorců rodinného chování, rozšířila možnosti vzdělávání i kultury (Keller, 2010).

Nelze opomenout informační a komunikační technologie - mobilní sítě a internet. Účel sociálních sítí se různí, slouží ke sdílení informací i k zábavě, jiné pomáhají hledat zaměstnání. V dnešní době, kdy lidé tráví svůj volný čas na sociálních sítích, se ze života postupně vytrácí osobní kontakt. Hovoříme o počítačovém či internetovém životním stylu. Masová média podávají přehled informací z celého světa. Jejich prostřednictvím přenášejí na jedince názory i způsob života společnosti, ale slouží též jako prostředek manipulace, ovlivňují naše chování, postoje i názory. Televize, sociální sítě, mobilní telefony zaujímají v tomto přední místa. Keller podotýká, že sdělení médií má na jedince magický účinek, nejednotnost názorů je však v tom, zda kladný či záporný (Keller, 2010).

Komunikační prostředky nabízejí klientům informace, které následně ulehčují vzájemnou komunikaci s pracovníky agendy hmotné nouze, na druhou stranu však informace poskytované prostřednictvím médií jsou často neúplné, zkreslující či vytržené z kontextu. Matoušek zmiňuje pojmy mediální výchova a mediální gramotnost - čili využití médií ke svému prospěchu (Matoušek-b, 1998).

4.8 Patologické jevy a delikvence

Patologické jevy můžeme reflektovat jako jeden z důsledků životního stylu jedince, založeném na sociálním prostředí. Fischer hovoří o porušování sociálních norem. Pokud je překročen toleranční limit v závislosti na celkovém socio-kulturním charakteru, pak dochází k patologickým jevům (Fischer, 2009).

Na počátku je chudoba spojená s nezaměstnaností jako nežádoucí společenský jev. Dlouhodobá nezaměstnanost, v návaznosti na dlouhodobosti pobírání dávek hmotné nouze, je z hlediska příčin vzniku patologických jevů závažný problém a to pro člověka jako jedince a pro společnost jako celek. Nezaměstnaní mohou končit jako bezdomovci, ztrácí kvalifikaci a je zde potenciál k trestné činnosti. Resocializace je pak velmi těžká a nákladná. Bezdomovectví, či vhodnější pojem lidé bez přístřeší, je jedním z nežádoucích společenských jevů, znamená krajní formu chudoby a sociálního vyloučení. Nelze opomenout školu, vrstevnické skupiny, dalším negativním zdrojem mohou být média. Matoušek zmiňuje hlavně rodinu z pohledu postavení ve společnosti jako jeden z činitelů ovlivňující vznik patologických jevů i delikvence. Proto nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence je právě rodina a její stabilita. Vlivným nástrojem je také sociální politika státu ovlivňující systém vzdělávání i zaměstnanost (Matoušek-b,1998).

Dle Krause můžeme pokládat výše uvedené patologické aspekty za společenskou deviaci, z níž se pak může zrodit např. trestná činnost. Kraus připomíná i charakter celospolečenského prostředí, jakým je stav a úroveň legislativy, fungování a úroveň kontrolních orgánů státní správy, ekonomická úroveň, životní úroveň (Kraus, 2010).

Vliv lokálního prostředí je další z exogenních činitelů. Městská kultura, obzvláště pak městská sídliště nahrávají patologickým jevům, skýtají anonymitu, je zde absence sociální kontroly. Kraus uvádí, že chudoba je často na počátku řetězce sociálně deviantního jednání. Patologické hráčství, alkohol či drogová závislost, kriminalita či prostituce nejsou výjimkou (Kraus, 2010). Toto se dotýká i klientů hmotné nouze. Dávky hmotné nouze pak neslouží, dle příslušného zákona, k zajištění obživy (zákon č.111/2006 sb. o pomoci v hmotné nouzi), ale k úhradě činností, pro které nejsou určeny. Zneužívání dávek se velice nesnadno prokazuje. Kraus poukazuje na fakt, že pokud společnost připouští skutečnost sociálně deviantního jednání a patologických jevů, pak by se měla zaměřit na nápravu a zmírňování jejich důsledků (Kraus, 2010).

4.9 Odívání

Oblečení je nedílnou součástí našeho života, díváme se na tento aspekt jako běžný a neodmyslitelný prvek a řadíme jej mezi ukazatele spotřeby. Životní styl se vyznačuje i odlišnostmi v oblečení. Oblečení je spojené s módou, kterou můžeme považovat za napodobení určitého vzoru, za způsob, jakým se jedinec prezentuje svému okolí a dává najevo svou osobnost. Styl oblečení vystihuje i příslušnost k určité skupině i sociální roli, jedinec má touhu se lišit a být rozdílný vůči ostatním a současně se tímto může prezentovat právě k určité skupině či roli. Vztah mezi osobní fasádou- v tomto případě oděvem a rolemi, vyjádřil ve svém pojednání i Goffman. Míni, že každá sociální role se představuje v určité fasádě, současně však role může mít více fasád a podobně fasáda může mít více sociálních rolí (Goffman, 1999). Tedy oděv, který reflektujeme jako součást osobní fasády, může znamenat více významů, za které lze sociální role považovat. Uživatelé dávek hmotné nouze jsou závislí na dávkovém systému jako zdroji příjmu, proto podléhat módním značkovým trendům není, v závislosti na příjmech, prioritou. Oblečení je však nutností, proto využívají k nákupu levnější markety, slevové akce, second handy, kde lze sehnat moderní oděv dle jejich představ. V případě sociální exkluze, či z jiného vážného důvodu, mají možnost odběru oblečení prostřednictvím sociálního šatníku, tzn. bezplatně oproti písemnému doporučení příslušné instituce.

4.10 Stravování

Jak již bylo zmíněno v podkapitole o příjmech, dlouhodobí uživatelé dávek hmotné nouze mají omezené finanční možnosti pro zajištění základních výdajů, mezi které patří potraviny. Markety nabízejí nákup veškerého spotřebního zboží s akčními nabídkami. Nelze říci, že uživatelé dávek se odlišují ve stravování či složení jídelníčků. Odlišnost můžeme nacházet ve spotřebě. Spotřeba zde zastává roli prostředku k uspokojení životních potřeb, cílem je tedy zajištění, nikoliv spotřebitelství či prestižní spotřebitelství (Duffková, 2008).

Při výběru potravin se převážně hledí na cenu než na kvalitu výrobků. Bio potraviny či zdravá životospráva proto nejsou v popředí zájmu uživatelů dávek. V domácnostech je preferována česká strava. Stravování v restauračním zařízení je naopak výdaj, který by neměl být součástí spotřeby uživatelů dávek. Stravování dětí školního věku je zajištěno jídelnách, tím je nastavena záruka kvalitní vyvážené stravy. Pro zajištění základních

potřeb slouží uživatelům poukázky hmotné nouze, které mohou v určitém množství obdržet namísto peněz. Za tyto šeky mohou nakupovat veškeré předměty základní potřeby ve vybraných prodejních místech po celé republice. Poukázky mají též význam represivní – pokud se dávky zneužívají k jinému účelu než jsou určeny, jedinci je dávka poskytována uvedeným způsobem (zákon č.111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi).

5 Sociální status uživatelů dávek a pohled společnosti

Keller definuje sociální status v moderní společnosti – dle jeho mínění je ovlivněn dosaženým vzděláním, příjmem, vlastnictvím, sociálním oceněním vykonávané profese, podílem na moci, rozhodováním i dalšími aspekty. Různost statusu se, v souvislosti s výše uvedeným, projevuje různým stylem života (Keller, 2010).

Společnost je prezentována jako makrosystém poskytující jedinci množství podnětů, podle kterých se orientuje. Osobnost samotného jedince, rodina, škola, skupina či komunita ovlivňují jeho celkový sociální status ve společnosti a současně pohled společnosti na každého z nich. Duffková odkazuje na sociálního myslitele Tomáše Halíka, který přirovnává společnost a život v ní k hologramu. Sděluje, že *„na první pohled se nám zdá vše jednoduché, přehledné a jednoznačné, ale záleží na úhlu pohledu, který zvolíme. Pokud chceme, objevíme i další obrazce, variace barev i třetí rozměry a vnímáme situaci z jiné perspektivy. V pouhém černobílém vnímání je přehlednost, která však absolutně nekoresponduje se složitostí života“* (Duffková, 2008, s. 22).

Uživatelé dávek jsou většinou společností reflektováni jako skupina ekonomicky nesoběstačná - nechtějí pracovat, zneužívají stát a čerpají finance z daní pracujících. Dávky hmotné nouze mohou pro někoho sloužit jako zdroj obživy. Negativní pohled společnosti posiluje časté zneužívání dávek, kdy dávky nejsou využívány k účelu, ke kterému jsou určeny. Ovšem část společnosti pohlíží na uživatele dávek reálně – jako na ty, kteří nejsou schopni zajistit své potřeby vlastními silami. Keller konstatuje skutečnost, že v důsledku vývoje moderní společnosti chce li jedinec uspokojit svoje potřeby, má poslední možnost, pokud mu nedá vše trh, žádat toto od státu (Keller, 2010). Sociální stát umožňuje využít této poslední možnosti k zajištění sebe sama. Můžeme konstatovat, že kladný i záporný pohled společnosti na dlouhodobé uživatele dávek hmotné nouze je akceptovatelný.

Empirická část

6 Výzkumné šetření

6.1 Formulace hlavního výzkumného cíle

Za hlavní výzkumný cíl mé bakalářské práce jsem si zvolila zmapování způsobu života osob, které jsou dlouhodobými uživateli dávek hmotné nouze. Hlavní výzkumný cíl je poměrně obsáhlý, rozdělila jsem jej proto na dílčí výzkumné cíle.

6.2 Dílčí výzkumné cíle:

Dílčí cíle popisují příčiny, důsledky tohoto způsobu života a vliv dlouhodobého pobírání dávek na jednotlivé složky životního stylu.

DVC1: příčiny životního stylu založeného na pobírání dávek hmotné nouze

DVC2: důsledky dlouhodobého pobírání dávek hmotné nouze

DVC3: vliv dlouhodobého pobírání dávek na jednotlivé aspekty životního stylu

6.3 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka 1. Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

HLAVNÍ VÝZKUMNÝ CÍL	VÝZKUMNÁ TECHNIKA	DÍLČÍ VÝZKUMNÉ CÍLE	INDIKÁTOR	TAZATELSKÉ OTÁZKY
Zmapovat a popsat způsob života osob, které dlouhodobě pobírají dávky hmotné nouze, včetně popsání příčin a důsledků tohoto způsobu života.	polostrukturovaný rozhovor, pozorování	DC1: Zmapovat příčiny životního stylu založeného na pobírání dávek hmotné nouze.	1. rodina	TO1: Vyrůstal jste v úplné nebo neúplné rodině?
				TO2: Pobírala Vaše původní rodina sociální dávky?
				TO3: Kolik členů má Vaše současná (prokreační) rodina?
			2. vzdělání	TO1: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
				TO2: Jaký význam má pro Vás vzdělání?
			3. zaměstnání	TO1: Jste zaměstnaný nebo veden jako uchazeč o zaměstnání na ÚP, jak dlouho?
				TO2: Jak dlouho trval Váš nejdelší pracovní poměr?
				TO3: Jaký význam má pro Vás zaměstnání?
			4. příjmy x výdaje	TO1: Co tvoří Vaše celkové příjmy?
				TO2: Jaké jsou Vaše běžné měsíční výdaje, pokryjí je příjmy, zbývá částka na osobní potřeby?
				TO3: Máte nějaké půjčky? Splácíte nebo je proti Vám vedena exekuce?
			DC2: Zmapovat důsledky životního stylu založeného na pobírání dávek hmotné nouze.	5. bytová situace
		TO2: Jak velký je Váš byt, kolik osob v něm bydlí?		
		TO3: Máte všechny nezbytné předměty dlouhodobé potřeby? (pračka, lednička, postele...)		
		6. postoj k životnímu stylu	TO1: Co Vám vyhovuje na současném způsobu života?	
			TO2: Co Vám nevyhovuje na současném způsobu života?	
		DC3: Zjistit vliv dlouhodobého užívání dávek hmotné nouze na vybrané aspekty životního stylu.	7. volný čas	TO1: Kolik volného času denně máte a jakým způsobem ho trávíte?
8. média	TO1: Jaká média využíváte a k čemu nejvíce?			
9. sociálně patologické jevy	TO1: Byla jste trestně stíhaná/á?			
	TO2: Kouříte, konzumujete alkohol, užíváte návykové látky?			
	TO3: Hrajete hazardní hry (hrací automaty, sázení....)?			
10. odívání	TO1: V jakých obchodech nejčastěji nakupujete oblečení, využíváte i sociálního šatníku?			
	TO2: Považujete oblečení za důležitou součást života?			
11. stravování	TO1: Kde nakupujete potraviny? Sledujete slevové akce?			
	TO2: Upřednostňujete v jídle spíše kvantitu (množství) nebo kvalitu?			
	TO3: Jak často vaříte teplé jídlo?			

Zdroj: vlastní výzkumná činnost

Tabulka 2. Kódující tabulka

Charakteristika informantů - příjemců dávek hmotné nouze	
Označení	I1
pohlaví/věk	žena /43 let
Osoba informanta	vdaná, 6 nezaopatřených dětí, nezaměstnaná, evidence na ÚP - uchazečka o zaměstnání
místo rozhovoru	v přirozeném prostředí (doma)
označení	I2
pohlaví/věk	žena/38 let
Osoba informanta	vdaná, 5 nezaopatřených dětí, nezaměstnaná, evidence na ÚP - uchazečka o zaměstnání
místo rozhovoru	v přirozeném prostředí (doma)
označení	I3
pohlaví/věk	muž/25 let
Osoba informanta	muž, svobodný, 2 nezaopatřené děti, nezaměstnaný, evidence na ÚP jako uchazeč o zaměstnání
místo rozhovoru	v přirozeném prostředí (doma)
označení	I4
pohlaví/věk	Žena/44 let
Osoba informanta	rozvedená, nezaměstnaná, tři dospělé děti, evidence na ÚP - uchazečka o zaměstnání
místo rozhovoru	v přirozeném prostředí (doma)
označení	I5
pohlaví/věk	Žena/50 let
osoba informanta	rozvedená, zaměstnaná, 2 nezaopatřené děti
místo rozhovoru	v přirozeném prostředí (doma)

Zdroj: vlastní zpracování

6.4 Metodologie

Pro zpracování empirické části bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Tato strategie nabízí možnost přímého kontaktu s informanty, lze takto lépe uchopit cíl výzkumu a s tím související sběr potřebných dat. Pomocí kvalitativního výzkumu se soustředíme intenzivněji na výzkumný vzorek, poznáváme vše více do hloubky v autentickém prostředí informantů, významnou roli zde sehrává dlouhodobost a četnost procesu či osobitý vztah mezi badatelem a informanty. Kvalitativní výzkum dle Švaříčka hovoří o tom, že platnost zkušenosti se zvyšuje s mírou osobní účasti poznávajícího (Švaříček, Šedřová, 2007). Dále kvalitativní výzkum umožňuje široký sběr dat a jejich následné třídění, hledání souvislostí, pravidelnost a přítomnost určitých specifických dat během provedeného výzkumu. V uváděné výzkumné strategii existuje možnost modifikace, kdy se v případě potřeby vracíme v určité etapě zpět a provedeme kroky, které považujeme za důležité pro svůj záměr. Cílem je odkrytí významu sdělovaných informací. Švaříček však upozorňuje, že takto získané hypotézy či stanoviska lze použít pouze na výzkumný vzorek, nelze je však zobecnit. Při využití kvalitativní výzkumné strategie je potřebné dodržovat určitá pravidla pro přesvědčivost svého výzkumu - zejména pravdivost, platnost, spolehlivost, etiku (Švaříček, 2007). Výstupní informace podávají ucelený, srozumitelný náhled na zkoumaný vzorek v souvislosti s hlavním cílem výzkumu, kterým je zmapování života osob dlouhodobě pobírajících dávky hmotné nouze, popsání příčin a důsledků způsobu tohoto života.

6.4.1 Polostrukturovaný rozhovor

Zvolenou technikou pro výzkumné šetření se stal polostrukturovaný rozhovor doplněný pozorováním. Polostrukturovaný rozhovor nabízí otevřené otázky, které je možné upřesňovat a vysvětlovat, měnit jejich pořadí či přizpůsobit jejich znění dle nastalé bezprostřední situace. Švaříček nazývá uvedený postup nestandardizovaným dotazováním (Švaříček, 2007). Odpovědi informantů mohou být stručné i rozsáhlejší dle toho, jak informant reaguje a popisuje téma či nějaký jev, na který je dotazován. Tato technika umožňuje pružně vyhodnotit situaci a vhodně zareagovat. Důležité je získání co nejpřesnějších odpovědi od informanta. Rozhovor je prováděn jednou osobou, podstatné je získání důvěry informantů s co nejmenší psychickou zábranou od počátku rozhovoru. Je též vhodné mít znalost zkoumaného prostředí, dohodnutý výběr vhodného místa či času. Významným hlediskem je i způsob kladení otázek, otázky by

měly být jasné, neutrální a otevřené. Správná otázka dává dotazovanému možnost použít vlastní slova, bez toho, aby mu byla vnucována nějaká odpověď, a výzkumníkovi dává možnost zjistit jedinečné informace, známé pouze informantovi. Dotazovaný tak vyjadřuje svůj vlastní názor a pocit. Uvedená technika pro potřeby výzkumu lépe uchopí výzkumný soubor a s tím spojené možnosti lepší orientace a pružnosti při sběru dat.

6.4.2 Pozorování

Zúčastněné pozorování je doplňující technikou k polostrukturovanému rozhovoru. Je to typ výzkumného šetření, ve kterém výzkumník participuje na každodenním životě lidí, které studuje. Švaříček ve své knize uvádí, že tato doplňující technika umožňuje lépe pochopit řešenou situaci i sociální prostředí přímo v terénu. Zjištěné jevy a skutečnosti poté prezentovat čtenáři a to tak, aby uvedenou situaci pochopil a porozuměl obsahu. Je nutné držet se cíle výzkumu a výzkumných otázek (Švaříček, 2007). Dalším krokem v pozorování je selekce pozorovaných jevů, tzn. věnování pozornosti pouze určité skutečnosti. Pozorováním můžeme zjistit i výskyt dalších jevů, které informanti přímo nesdělí, ale vyplývají ze situace a tudíž jsou pro výzkumníka podstatné a důležité. Popis sociálního prostředí podpoří a vyzdvihne výzkum, umožní lépe zachytit zkoumané jevy. Pro vyhodnocení hlavního výzkumného cíle vidím zúčastněné pozorování jako vhodnou doplňující techniku, která mi pomůže zachytit další úkazy vedoucí k získání ucelených informací od zúčastněných.

6.4.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný soubor tvoří dlouhodobí uživatelé dávek hmotné nouze. Pro účely výzkumu jsem vymezila časové období dlouhodobosti na dobu pět let, po kterou jsou vybraní informanti dávek hmotné nouze řešeni. Výběr souboru byl zvolen záměrně. Jedná se o klienty, s nimiž pracuji v rámci svého zaměstnání. Jsem si vědoma možných rizik při získávání potřebných dat, klady uvedeného výběru vzorku vidím však v tom, že informanti jsou více otevření a vnímaví. Předpokládám proto, že získaná data budou bohatší, princip vzájemné důvěry výzkumníka a informanta bude zúročen ve prospěch výzkumu. Se všemi informanty byl projednán souhlas s výzkumem, všichni bez výjimky souhlasili. Co se týká času rozhovoru, neměli problém umožnit návštěvu kdykoliv a na jakoukoliv dobu v jejich přirozeném prostředí.

6.4.4 Popis průběhu sběru dat

Rozhovory i pozorování jsem prováděla v době od měsíce prosince 2015 do měsíce března 2016 v přirozeném prostředí informantů. Přítomny byly pouze zainteresované osoby, zároveň byly ujištěny, že získaná data slouží pouze pro potřeby výzkumu mé bakalářské práce, rovněž tak nebude možná žádná identifikace zúčastněných osob. Rozhovor probíhal dle tazatelských otázek uvedených v transformační tabulce a zároveň jsem využila možnosti pružně reagovat na odpovědi a rozšířit či provést drobné úpravy pro získání kvalitnějších dat od informantů. Součástí spolupráce bylo i zúčastněné pozorování, kdy jsem svou účastí v domácím prostředí mohla reflektovat i další jevy přínosné pro výzkum, případně podpořené ještě doplňujícími otázkami. Rozhovor probíhal na diktafon a zároveň byly zapisovány postřehy získané pozorováním. Data byla převedena do písemné podoby.

6.4.5 Výzkumné metody - analýza

Výzkumnou metodou sběru dat jsem zvolila analýzu, kdy záměrem je rozřídění dat, rozebrání na jednotlivé prvky. Švaříček popisuje fakt, že na samém začátku jsou sebraná data velice rozsáhlá. Pomocí analýzy je však následně možné je klasifikovat na potřebné kategorie, zkoumat vztahy, souvislosti, pravidelnosti prvků a zároveň postupovat systematicky při zpracovávání sesbíraných informací. Lze tímto způsobem objevit i skrytá sdělení („čtení mezi řádky“), pro upřesnění výzkumu se nabízí i možnost cirkulace, tzn. provedení zpětné změny, pokud v datech zjistíme nové alternativy vyhodnocení (Švaříček, 2007). Nejedná se o číselné vyjádření, nýbrž o práci s daty tvořenými slovy či texty.

Rozhovory s informanty jsem zpracovávala od prvního setkání po celou dobu výzkumu za pomoci techniky otevřeného kódování, neboli označení zvolených slov či textu a s použitím poznámek pro lepší orientaci a vyhodnocování sebraných dat v textu. Následně jsem porovnávala získané poznatky a nacházela souvislosti či odlišnosti vedoucích k zodpovězení dílčích cílů. Veškeré získané odpovědi na dílčí cíle byly směřovány prostřednictvím analýzy do konečné fáze, kterou je hlavní výzkumný cíl. Komplexní souhrn informací mne přivedl k bližšímu poznání životního stylu dlouhodobých uživatelů dávek hmotné nouze se všemi jeho důsledky.

6.5 Interpretace výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo s pěti informanty v jejich přirozeném prostředí.

DVC1: příčiny životního stylu založeného na pobírání dávek hmotné nouze.

Rodina TO1: Vyrůstal jste v úplné nebo neúplné rodině?

I1 sdělila, že „*my jsme byli i s naší babičkou, bylo nás šest dětí, prostě neustále plnej byt, no a manžel sám pochází z devíti sourozenců*“. Původní rodina je velice početná, děti se vychovávaly navzájem, byly hodně samostatné. **I2** vyrůstala též s oběma rodiči, s „*tátou i mámou a mám dva starší bratry*“. Ničím podstatným nevybočovala z běžné fungující rodiny. **I3** vyrůstal také v úplné rodině, „*bylo nás pět dětí, máma s námi byla pořád doma, táta moc doma nebyl*“. Měl volnou výchovu od rodičů, hlavně od otce. Byl tak trochu „dítětem ulice“, společně s partou svých kamarádů. **I4** vyrůstala v dětském domově, „*máma se o nás nestarala, tátu neznám, mám dva sourozence, sestru a bratra*“. Nevyrůstala ve své původní rodině, vzorem byly „tety“ a parta. Vazba k původní rodině nebyla plně vytvořena. O matku se příliš nezajímala, tak jako se ona nezajímala o ni. **I5** vyrůstala v úplné rodině, „*mám ještě sestru, vyrůstaly jsme s oběma rodiči*“, informantka vzpomínala ráda na dětství, jaké to všechno bylo hezké, rodiče měla velmi ráda.

• Z 5 informantů vyrůstali 4 v úplné rodině, 1 v neúplné, mimo rodinu. Nejpočetnější původní rodina je u I1 a I3, informanti I2 a I5 pochází z méně početné rodiny. Informantka I4 nevyrůstala se svými rodiči ani se sourozenci. Rodinné zázemí v původních rodinách je rozdílné, rovněž tak i počet sourozenců.

TO2: Pobírala Vaše původní rodina sociální dávky?

Informanti přemýšleli, jak to vlastně fungovalo u nich doma v rodině. **I1** ví, že „*rodiče měli nějaké peníze od úřadu-táta měl důchod, dávky v té době takhle nebyly, vlastně nevím, jak to fungovalo. Ale taky chodili do práce*“. Rodina pobírá dávky nepřetržitě dvě generace, dávky patří neodmyslitelně k životu. **I2** „*rodiče pracovali, ale nějaké peníze od státu brali*“. Nevěděla, co vlastně rodiče měli za peníze kromě výplaty, nijak se o to nestarala, dostávala občas pár korun pro sebe. **I3** „*naši chodili chvíli do práce, to říkali, ale pak skončili, už si nepamatuju proč, no a měli dávky od úřadu a berou je i teď*“. Věděl již jako malé dítě, že rodiče mají dávky, k tomu načerno pracují a že o tom

nesmí mluvit. Byl řešený dávkou hmotné nouze v rámci původní rodiny a dál pobírá dávky v rámci prokreační rodiny, kdy tento stav považuje za běžnou součást života. **I4** věděla z vyprávění, že matka pracovala, ale „*pak o tu práci nějak přišla, nemohla nic sehnat, teď má důchod*“. Více se o matku nezajímala. **I5** odpověděla „*oba dva rodiče pracovali, táta dostal i vyznamenání jako nejlepší pracovník, ale pak zemřel a máma už na tom nebyla tak dobře, ale dávky nebrala a vlastně ani žádné takové dávky, myslím, nebyly*“. Bylo vidět, že je na rodiče pyšná, jsou pro ni vzorem.

- Informanti spíše nevěděli, jak dříve fungoval dávkový systém, jejich rodiče pracovali. Pouze u jednoho informanta rodiče pobírali dávky, informant o dávkách věděl a též věděl, jak reagovat.

TO3:Kolik členů má Vaše současná (prokreační rodina)?

I1 Je vdaná, „*nás je s manželem a dětma celkem 8, ale ty nejstarší se už odstěhovaly, takže teď jsme v bytě 3, dcera chodí ještě do školy*“. Chvilí s námi bydlela dcera s přítelem, narodila se jim holka. Chvilí to šlo, ale museli si najít bydlení, aby byli sami. No a teď se k nám pro změnu nastěhovala druhá dcera s rodinou, protože neplatili za byt, tak je majitel vyhodil, no co mám dělat, přece je taky nevyhodím“. Sama pochází z velké rodiny. Když byla ještě malá, vždy jich bylo doma hodně a informantka to má podobné, je zvyklá na velkou rodinu. **I2** je vdaná, má „*mám manžela, 5 dětí, čtyři holky a chtěli jsme kluka, no toho máme až jako posledního, manželé teda jsme*“. Neřeší nijak blíže své manželství, jsou spolu již 15 let. Informantka ví, co může od svého manžela očekávat. **I3** je svobodný, žije s družkou, má „*holku a kluka, nevím, jestli nás bude víc*“. Jeho původní rodina i sourozenci mají každý větší počet dětí, nepřemýšlel o tom, kolik dětí bude mít, jak je zajistí. **I4** má již tři dospělé děti, je rozvedená a „*další bych nechtěla ani za nic, takhle je mám na krku, i když jsou dospělí*“. Má jasno, děti vychovala a vzhledem ke své situaci (peníze, byt, práce) prostě ne. **I5** je rozvedená, má dvě nezletilé dcery, takhle je spokojená, nic měnit nechce.

- Jedná se o informanty s početnější rodinou. Dvě děti je u I3 a I5 nejnižší počet, ale informant I5 se dalším dětem nebrání.

Vzdělání TO1:Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

I1 sdělila, že „*chodila jsem na základku do zvláštní, jinam ne, nebavilo mě to, neučila jsem se*“. Informantka vzdělání neřešila, nebylo a není pro ni podstatné. **I2** má základní vzdělání. Informantka uvažovala o dalším učení, vzdělání pro ni bylo zpočátku

zajímavé, ale pak otěhotněla a „na další učení nebyl čas, mám učení s dětma a to mi úplně stačí“. Dál své vzdělání již neřešila, neměla důvod, proč by se měla znovu učit, nic jí nenutilo. **I3** nechtěl jít do žádného učení „ve škole mě to nebavilo, s kamarádama jsme měli neomluvené hodiny, naši mě na to stejně nic neřekli - ať si dělám, co chci“. Škola byla pro informanta bezvýznamná, nutné zlo. **I4** má výuční list, škola ji docela bavila, rodiče ji nenutili do vzdělání, „mám výuční list. Po vyučení jsem pracovala, pak jsem otěhotněla a po skončení poslední mateřské práci nemám. Normální práci neseženu-tu na dobu neurčitou, to mě teda fakt vadí“. Informantka vzdělání uznává, ale na druhou stranu rezignuje, protože i když má vzdělání v určitém oboru a neustále si práci hledá, nedaří se přiměřenou práci najít. **I5** se vyučila, „jsem prodavačka, mám výuční list, to mi stačí, učit jsem se moc nechtěla“. Dál se učit nechtěla, rodiče chtěli, byla však mladá a jak sama řekla, zamilovaná. Výuční list jí stačí, práci má.

- Pro žádného z informantů není vzdělání natolik důležité, aby si jej dále rozšiřovali a doplňovali, naopak vzdělání brali jako nutnou povinnost. Pouze základní vzdělání mají 3 informanti, výuční list 2 informanti.

TO2: Jaký význam má pro Vás vzdělání?

Na tuto otázku odpověděli informanti současně v TO1, proto tato otázka zde nebude již podrobněji prezentována.

- Pro žádného z oslovených informantů není vzdělání důležité.

Zaměstnání TO1: Jste zaměstnaný/á nebo veden/a jako uchazeč o zaměstnání na ÚP a jak dlouho?

I1 přemýšlela, jak to vlastně bylo „já jsem do práce šla po vyučení, byla jsem brzy těhotná a pak znovu, mezitím jsem byla na pracáku no a jsem pořád, manžel taky. Manžel brigádu občas má, ale když tak jenom přes léto. A ještě mi vezmete dávky, za ty peníze, co manžel dostane, se to nevyplatí“. Informantka nezažila dlouhodobý pracovní poměr. Stará se o děti, je dlouhodobě v evidenci uchazečů-9 let, předtím rodičovská dovolená. Ví, že bez práce mají téměř stejný příjem jako z dávek, takže žádnou velkou snahu nevyvíjí. **I2** pracovala po skončení školy, ale „pak jsem byla několikrát těhotná a od té doby jsem nebyla nikde zaměstnaná, na ÚP jsem už dlouho - ani nevím jak už dlouho, do práce mě nikde nevzali. Manžel taky nikde nedělá, nemůže nic sehnat, pracák mu nic pořádného nenašel. A stejně by nám exekutoři všechno vzali“. **I2** je vedena jako uchazečka od roku 2007, pokud není na rodičovské dovolené. Mají

exekuce, proč by tedy pracovali. **I3** v současné době nepracuje, je vedený jako uchazeč o zaměstnání „já jsem pobíral rodičovský příspěvek, byl jsem na mateřské, když jsme měli první dítě, pak jsem sehnal krátkou brigádu no a teď jsem zase na pracáku a nemůžu práci sehnat, dojíždět nechci“. Nezná dlouhodobý pracovní poměr, občas pracuje na dohodu o provedení práce, ale vidí, že se mu to nevyplatí, dávky má i bez práce. Za tak málo peněz nikde dělat nebude, jak sám řekl. Nemá zakódovány pracovní návyky. V evidenci uchazečů je 3 roky. **I4** by ráda pracovala, ale „když něco seženu, tak jenom brigádu za pár korun, auto nemám, abych dojížděla, ale pokud by bylo nějaké spojení autobusem nebo vlakem, tak proč ne. Pracovala jsem dříve a chci pracovat. Všude Vám něco slíbí, ale pak už se neozvou. Na ÚP jsem už dlouho, od roku 2010“. Informantka pracovala, měla přiměřenou práci i výdělek, ale nyní je těžké takovou práci sehnat. **I5** pracuje na trvalý pracovní poměr, ale je nadále v evidenci uchazečů o zaměstnání. „Pracuju a vždycky jsem pracovala, ale stejně pobírám dávky. Mám smlouvu natrvalo a nějakou výhodou nákupu“.

- Po ukončení vzdělání informanti pracovali, opakovaná rodičovská dovolená ukončila pracovní poměr a následně se jim nedařilo najít si zaměstnání. Jsou nezaměstnaní, bez motivace pro intenzivnější hledání si práce. Pouze **I5** pracuje stále a **I4** pracovala delší dobu.

TO2: Jaký význam má pro Vás zaměstnání?

-podstatná část byla zodpovězena v TO1, proto odpovědi na tuto otázku prezentuji stručně.

I1 Víceméně nepracovala, chtěla by přiměřenou práci pro svého manžela, sama by se starala o rodinu, manžel by je živil, práce se musí vyplatit. **I2** Vzhledem k rodině zaměstnání nevyhledává. Manžel též nepracuje, vyjínečně měl krátkodobou brigádu. Vzhledem k exekucím je jedno, zda pracuje nebo ne. **I3** Zaměstnání intenzivně nevyhledává. Pokud by náhodně dostal nabídku za slušné peníze, pak ji možná využije, ale nikam dojíždět nebude. Nemá potřebu upevnění pracovních návyků či nastavení pravidelného režimu dne, spojenou s každodenním vstáváním do práce. **I4** Zaměstnání shání, je si vědoma, že by jí práce pomohla a to nejenom finančně. **I5** Je ráda, že pracuje a má k tomu určité benefity. Bez práce by být nechtěla a ani nemohla.

- Informanti kalkulují, zda se pracovat vyplatí (Informanti 1,2,3), dojíždění za prací neuznávají (I3). Přednost má rodina u I1 a I2. Pouze I5 pracuje, nadále však pobírá dávky.

Příjmy x výdaje TO1: Co tvoří Vaše celkové příjmy?

I1 sdělila, že má „peníze od sociálky a když manžel nastoupí do práce, tak má plat. Jiný příjem nemáme, jen někdy manžel něco dostane za tu výpomoc“. Pobírá nárokové dávky a dávky hmotné nouze. V letní sezoně má manžel větší šanci nastoupit do práce (doporučenka od ÚP), ale stejně nadále spadají do hmotné nouze. Přivydělává si práci bez smlouvy, peníze dostane na ruku. **I2** „my máme vlastně peníze od Vás (dávky hmotné nouze) a ze SSP (státní sociální podpora), jinak nic jinýho“. Informantka dlouhodobě nezná jinou možnost příjmu. Nakonec přiznala, že manžel si občas přivydělá bez smlouvy společně s dalšími uživateli dávek. **I3** pravil, že „dostáváme sociálku, ale to je málo“. Pobírá dávky hmotné nouze a SSP, práci bez smlouvy má také, společně s dalšími příbuznými (ve kterých měl vzor) i známými, jako u I1. **I4** má „peníze z dávek hmotné nouze a SSP, jinak žádné“. Informantka pak sdělila, že má od dcery auto a známé vozí třeba na nákup či k doktorovi a nějakou korunu za to má. **I5** má plat, „výživné na dcery, přídatky a dávky z úřadu i na bydlení“. Jiný příjem informantka nemá, víc by ani časově a fyzicky nestihla, i kdyby se něco naskytlo.

- Příjmy u všech informantů jsou z dávkového systému a k tomu práce bez smlouvy, načerno. Pouze I5 pracuje na základě pracovní smlouvy a otevřeně přiznává veškeré příjmy.

TO2: Jaké jsou Vaše běžné měsíční výdaje, pokryjí je příjmy? Zbývá částka i na osobní potřeby?

I1 vyjmenovává velký nájem, inkaso, dcera věci do školy, na obědy nechodí, stravuje se doma. „Kupuju samozřejmě potraviny, ale jenom to nejnnutnější. Nestačí nám to, pořád něco platím na upomínku nebo na splátky, nevím, jak mám vyjít, furt se v tom plácám A kde máte další věci? Na to už vůbec nemám“. S penězi nevychází, vyčerpala dostupnou pomoc od státu, nic jiného není, sama však pro zlepšení finanční situace nic podstatného nepodniká. Na osobní potřeby žádnou částku nečerpá, jednoduše jí nic nezbývá. **I2** platí nájem, inkaso, nemá dluh. Dcerám koupí, co potřebují do školy, jídlo. „Moc nám toho nezbude, ale tak nějak vycházíme. Nemůžeme si moc dalšího dovolit, na to nemáme“. Zvykla si na tento stav, nezná nic jiného, nepřemýšlí o tom. Sama pro sebe si žádnou

částku nenechává, když něco nutně potřebuje, tak se snaží si to pořídit, ale co nejlevněji. **I3** neplatí nájem ani inkaso, ale „*musíme přidávat něco na nájem mým rodičům, peníze ze sociálky nám nestačí, nemůžeme si nic koupit do domácnosti*“. Má malé děti, kupují plíny, jídlo, na samostatné bydlení nemají peníze. Tento styl života vidí u rodičů, převzal jej. Nenapadlo ho dělit peníze na osobní potřebu a povinné výdaje, „kasu“ drží on. Částku na osobní potřebu nemá vymezenou. Bohužel peníze z rodinného rozpočtu využívá na herní automaty, herny navštěvuje společně s kamarády. **I4** hradí „nájem, inkaso, občas má problém s placením, někdy uhradí jen část. „*Koupím nejnnutnější potraviny a nic mi nezůstane, pár korun. A nesmí se nic rozbít, to by byla katastrofa a pro sebe mi zbyde tak na čokoládu....*“. Není smířena se situací, ráda by to změnila. **I5** sdělila, že příjem nestačí, „*jsem díky bývalému manželovi v insolventci a musím dodržovat splátkový kalendář, on také*“. Informantka ví, že musí splácet a i kdyby dostala přidáno nebo měla ještě další brigádu, tak vše půjde na splátky insolvence. Pokud něco potřebuje nutně, tak se snaží pořídit si věci v akci.

- Základní výdaje tvoří u všech informantů téměř stejné položky - náklady za bydlení, domácnost, děti. Dále to jsou u **I3** výdaje za herní automaty, cigarety (**I2**, **I3**), někdy alkohol, splácení insolvence (**I5**). Nikdo z informantů se nezmínil o částce za kulturní vyžití. Neprojevili přání, že by toužili navštívit např. koncert, kino, divadlo, výstavu, či jeli kamkoliv na výlet (ve smyslu, že by rádi, ale nemají peníze).

TO3: Máte nějaké půjčky, splácíte nebo je proti Vám vedena exekuce?

I1 půjčky má, „*neplatila jsem pravidelně a tak mám exekuci, no máme víc exekucí, asi pět*. Nesplácela mobil, půjčku od jedné nejmenované společnosti a ani sama neví co ještě. Přiznala dluh na vyúčtování elektřiny, kdy je odpojili. V současnosti jsou zálohy psány na jinou osobu. **I2** půjčku nemá, mají vše již v exekuci. Nespláceli mobil, volání, pokuty za řízení, pojištění, „*celkem asi půl milionu*“. Půjčka byla od té samé společnosti jako u informanta **I1**. **I3** nemá žádnou půjčku, „*protože teď už to je na exekuci, nespláceli jsme půjčku, nevím kolik to je*“. Přiznal dluhy za elektřinu, které nesplácí. Půjčka byla od stejné společnosti jako u **I1** a **I2**. **I4** má exekuci ve výši půl milionu, „*půjčka a platba za mobil. Chtěla jsem, aby děti měly všechno, co potřebují a tak jsem si vzala půjčku. A pak jsem neměla práci a nebylo z čeho splácet*“. Půjčka byla od nějaké společnosti, už vlastně neví od jaké. **I5** je v insolventci, nemůže si vzít žádnou půjčku.

- Všichni mají půjčky, které nespláceli, následuje exekuce, insolvence (u I5). Půjčky informanti získali bez problémů, i když jejich příjmy byly nízké. Jedna ta samá nejmenovaná společnost půjčky poskytovala zřejmě bez řádné záruky.

Shrnutí DVC1

Informanti pochází z rodin úplných i neúplných. V rodině vždy fungují svým osobitým způsobem vztahy mezi rodiči i mezi sourozenci a tyto vazby poznamenají další vývoj jedinců, ať se již jedná o jakoukoliv rodinu. Kvalita vlivu rodiny je pak u každého informanta rozdílná. Opakovaná navazující rodičovská dovolená je nedílnou součástí životního stylu informantů. Žádná rodina nemá méně jak dvě děti, početnější rodiny převažují. Na vzdělání není u žádného z informantů kladen důraz, tato skutečnost se promítá následně do možností najít si přiměřené zaměstnání. Pokud práce je, jedná se většinou krátkodobý pracovní poměr či brigádu málo placenou. Zde je patrná odlišnost v přístupu k práci. U informantů převažuje nezaměstnanost, malý zájem o to, aby si intenzivně hledali přiměřenou práci. Ovšem, jak lze vysledovat z rozhovoru se dvěma dalšími informanty, u těchto je vidět intenzivní snaha a stálý zájem svou situaci řešit - práci aktivně hledají či mají. Příjmy v rodinách informantů tvoří hlavně dávky ze systému, které stačí - ale často nestačí, na pokrytí nejzákladnějších výdajů. Částku vyloženě pro osobní potřeby nemají vymezenou. Prokázalo se, že se projevuje vliv komunity a to negativním způsobem, kdy jsou předávány informace pro získání a udržení nároků na dávky hmotné nouze, jedná se hlavně o práci bez smlouvy. Příjmy z těchto přívděleků žádný z informantů nepřiznává. Informanti řeší nízké příjmy půjčkami, které následně nejsou schopni splácet a stávají se tak dlužníky. Tato skutečnost je stejná u všech informantů. Většinou se jedná o více půjček či nehrazených plateb najednou. Zvláště se jedná o dluh na nájmu a energiích. Dluhy přecházejí v exekuci, v lepším případě v insolvenci.

DVC2: důsledky dlouhodobého pobírání dávek hmotné nouze

Bytová situace TO1: Bydlíte v nájemním bytě, ve vlastním či jinak, jak je velký a kolik osob v něm bydlí?

Informanti žijí v městské lokalitě, pobírají dávku Doplatek na bydlení (kromě I3).

I1 Žije v nájemním bytě u soukromníka, jedná se o byt 2+1 s příslušenstvím společně s manželem a dcerou, ostatní se odstěhovali. „*Děti se odstěhovaly, ale stejně sem stále chodí, teď tady chvíli bydlí další dcera s přítelem a rodinou, nemají peníze na kauci. Platíme nájem pravidelně*“. Nábytek v bytě informantky je starší, jedná se o základní vybavení, nutné pro fungování rodiny. Byt se nachází v přízemí, všude je cítit plíseň, byt je naprosto nevyhovující. Pronajímatel o špatné situaci ví, ale neřeší to. Rodina by se chtěla odstěhovat, je pro ně těžké sehnat jiný byt a k tomu peníze na kauci. Byt měnili již třikrát. **I2** obývá 3+1 s příslušenstvím. „*Holky (4) mají pokoj pro sebe, nejmladší syn je s námi, no potřebovali bychom větší byt, ale ten je zase dražší*“. Informantka je vcelku spokojená, bydlí tam už dlouho, teď když mají další dítě, připouští, že větší byt by byl lepší, také by potřebovali doplnit nebo vyměnit nábytek, hlavně skříně a postele pro děti, ale nemají peníze. **I3** Byt 3+1 s příslušenstvím, bydlí společně s rodiči, mají pro sebe místnost. Dále tam bydlí bratr s rodinou a rodiče, celkem 10 osob. „*Je nás v bytě hodně, no co se dá dělat, nemáme peníze na nájem a kauci, nikdo z nás*“. Byt je v nájmu od soukromníka, nájem platí nepravidelně, ale vždy platbu nějak uhradí, jinak je pronajímatel vystěhuje. Dříve bydlel s družkou a dětmi sám, ale musel se vystěhovat, přiznal, že nehradil nájem ani energie. **I4** má nájemní byt 1+ příslušenství (starší byt), bydlí společně s dospělým synem. Byt je zdravotně závadný, všude je plíseň, nic nemůže být u stěn místnosti, rovněž koupelna je v katastrofickém stavu. „*Pronajímatel mi řekl, ať mu vrátím klíče a vystěhuju se, že ho to nezajímá. Nájem snížit taky nechce, je to hrůza, mám vše nafocené, hledám jiné bydlení, ale nedaří se, nemám peníze*“. Stěhovala se již čtyřikrát. **I5** má pronajatý byt 2+1, bydlení se jim líbí. Informantka vyměnila původní větší byt za menší. Má menší nájem, k tomu splácí dluh z minulého bytu. „*Vyměnila jsem byt za tenhle menší kvůli nájmu, je to u stejného pronajímatele*“.

- Všichni žijí ve starších nájemních bytech, většinou menších, nikdo nemá vlastní bydlení. Byty jsou ve špatném stavu. Kromě I2 se informanti několikrát stěhovali, nejvíce I4. a to 4krát. I5 má pronájem v opraveném panelákovém bytu.

TO2:Máte všechny nezbytné předměty dlouhodobé potřeby? (pračka, lednička, postele)

I1 má základní vybavení bytu, vše starší, pouze televizi mají novou, koupili ji na splátky. „*Vybavení do bytu tak nějak mám, potřebovala bych vyměnit nábytek, od plísně je to všechno zničené. Něco seženeme od známých či příbuzných, vyměníme třeba za*

něco, co potřebují oni“. Manžel dost věcí doma opraví. Na nové či lepší vybavení domácnosti nábytkem nemají peníze. **I2** má v bytě také základní vybavení, ale nic není nové, nemají peníze, ve dvou místnostech jsou starší televize. **I3** vše je společné s rodiči – lednice, pračka atd., kromě postelí a skříně. V bytě mají společnou velkou téměř novou televizi. **I4** má v bytě své vybavení i spotřebiče (kromě sporáku), místnost je využita maximálně. **I5** má též veškeré nezbytné základní vybavení, byt je slušně zařízen, televize nechybí.

- Základní vybavení mají všichni, i když třeba starší, ne úplně vyhovující. Nikdo z informantů nehovořil o tom, že by vlastnil auto, ani že by jim auto chybělo. Součástí všech domácností je rozhodně televize.

Postoj k životnímu stylu TO1: Co Vám vyhovuje na současném způsobu života?

I1 přemýšlela *“no, mám čas na domácnost, na vnoučata, známé, kteří jsou taky bez práce, nemusím vstávat*“. Informantka nemusí plánovat, buď se jí chce něco dělat, nebo ne, nemá nastavený řád a režim dne kromě toho, že pravidelně doprovází dceru do školy a ze školy. Má čas na domácnost, popovídání s příbuznými či sousedkami. Znájí či příbuzní v jejím okolí jsou též nezaměstnaní. **I2** se věnuje dětem a domácnosti, *“já teď nic jiného neznám, jsem s manželem doma, neřeším to*“. Otázka ji překvapila, nepřemýšlela o tom, zda jí tento způsob života vyhovuje, jiný nezná. Bere vše tak, jak to přijde, nepřemýšlela o změně, asi ani žádnou změnu nechce. **I3** nevěděl, co na to odpovědět, byl zaskočený, nezná jiný způsob života, *“já nevím, možná nevyhovuje*“. O současnosti ani budoucnosti příliš neuvažuje, ví, že by chtěli být sami, mít se lépe, ale své problémy nijak neřeší. **I4** rezolutně prohlásila, že *„nic, mám dost energie na to, abych zvládla daleko víc věcí. Jediné plus vidím v tom, že mám čas na vnoučata a můžu být hlídací babička*“. Informantka nerezignovala, stále cítí potřebu danou situaci posunout k lepšímu. **I5** sdělila, že *„já vlastně nevím..., ale vlastně nevyhovuje nic, vadí mi ta insolvence, díky tomu jsem na tom takhle*“. Informantka je ve složité situaci, musí 5 let vydržet, aby se jí dařilo lépe, nevzdává se.

- Otázka je překvapila, informanti se museli zamýšlet nad smyslem dotazu. Většinou jim tento způsob vlastně nevyhovuje, ale nijak intenzivně to neřeší. Kromě I4, která se stále snaží o změnu.

TO2: Co Vám nevyhovuje na současném způsobu života?

I1 vidí, že má málo peněz, „nemůžu si pořídít to, co bych chtěla, pořád musím myslet na to, že nemám peníze“. Informantka vnímá svoji situaci jako špatnou, nemá moc možností to změnit. **I2** je vcelku spokojená, „až na ty finance“. **I3** by chtěl víc peněz, zájem o změnu však projevuje minimálně, „nemůžeme bydlet sami a zařídit si domácnost kvůli penězům“. Při rozhovoru jeho odpovědi vyznívají jako odposlouchaná fráze. Mezi řádky je znát, že by tento stav nechtěl měnit, nemá žádné povinnosti ani režim dne., vyhovuje mu to. **I4** nevyhovuje spoustu věcí, „jsem svázaná tím, že nemám peníze a od toho se všechno odvíjí. Nemůžu si vybavit domácnost, udělat si radost třeba dovolenou a tak“. Informantka je optimistka, hovoří o své situaci věčně a nerezignuje. **I5** současný stav nevyhovuje, ale je v insolvenci a pokud nebude splacena, tak se její situace výrazně nezlepší, je s tím smířená.

- U všech informantů je špatná finanční situace, jejich reflexe na danou situaci se však různí. Od lhostejnosti (**I3**) přes vyrovnanost se situací (**I1,I2,I5**) až po odhodlání vše změnit (**I4**).

Shrnutí DVC2

Důsledky se projevují na velmi omezených možnostech bydlení, bez možnosti změny k lepšímu. Informanti bydlí v nájemných bytech, na vlastní bydlení nedosáhnou, jejich příjem jim to nedovoluje. Byty jsou ve špatném stavu. K životnímu stylu informantů patří časté stěhování, s vidinou kvalitnějšího či levnějšího bydlení. Vybavení domácnosti je spíše chudé, jen to nejpodstatnější a nutné. Pokud byla domácnost zařízena v době, kdy informanti nespádali celkovými poměry do hmotné nouze, pak je vybavení domácnosti kvalitnější. Na výměnu vybavení oslovení informanti nemají finanční prostředky. Spotřebiče či nábytek pocházejí např. ze zastavárny, bazarů či pořizované na splátky. Opět ale lze konstatovat, že u informantů je odlišný přístup k řešení – např. výměna či darování nábytku mezi příbuznými či známými je dobré řešení. Přiměřeně vybavený byt má jedna z oslovených informantek, ta má vše z předchozí doby, kdy dávky nepobírala. Informanti převážně nepřemýšleli o tom, zda jim vyhovuje tento styl života, otázka je spíše zaskočila a překvapila. Dalším důsledkem je jednotvárnost životního stylu bez dostatečné chuti po změně, bez vybočení z nastaveného směru a stereotypu. Je absence povinností i režimu. V náplni dne převládá péče o děti, domácnost, režim dne není pestrý, je jednotvárný, bez podnětů. Pouze jedna

informantka neztratila elán a energii pro změnu dané situace. Do zaměstnání oslovení informanti nedochází, kromě jedné. Všichni postrádají dostatek financí k lepšímu zajištění sebe a rodiny. Rozdíl je tedy v přístupu k dané situaci – od pohodlnosti, přes rezignaci až po aktivní hledání možností k vyřešení.

DVC3: vliv dlouhodobého pobírání dávek na jednotlivé aspekty životního stylu

Volný čas TO1: Kolik volného času denně máte a jakým způsobem ho trávíte?

I1 nerozlišuje volný čas a povinnosti, „*já to neřeším, starám se o domácnost, děti, manžela. Mám vlastně volný čas tak nějak pořád. Dám si kafe se sousedkama*“. Informantka se věnuje převážně rodině, pro sebe volný čas nevyužívá. **I2** věnuje volný čas dětem, pro sebe ho nevyužívá, nemá svoje záliby „*já mám děti, chodím s nejmladším klukem a holkou ven, manžel má čas něco doma opravit*“. **I3** je doma nebo u sousedů (příbuzní), volný čas přes den neřeší, spíše nemá co dělat, „*já nevím...., máme děti, tak si s nima hraju*“. Informant hraje společně s dalšími v kapele, ale moc o tom nechce hovořit. **I4** hlídá vnoučata, má své známé, shání práci a jiné bydlení, takže spíše nestíhá, „*já to mám někdy takové hektické, sháním stále práci a teď i bydlení a k tomu mám pejska*“. Má po celý den nějaký program, ale bez velkého stresu. **I5** moc volného času nemá, „*chodím do práce, pak se musím starat o holky, píšeme úkoly a je večer*“. Volný čas věnuje dcerám, nemá své specifické záliby.

- Informanti nevyužívají volný čas vyloženě pro sebe, věnují se hlavně svým dětem nebo vnoučatům (I4). Pouze I3 hraje na varhany s příbuznými, hlavním smyslem je přívýdělek. Ostatní žádné zvláštní záliby neprovozují, pouze to jsou běžné denní záležitosti.

Média TO1: Jaká média využíváte a k čemu nejvíce?

Informanti se shodli na televizi, která běží hned od rána, dále hlavně mobilní telefony.

I1 má televizi jako kulisu, počítač nemá, má mobilní telefon bez internetu. „*Ani na ty programy moc nekoukám, někdy na nějaký film nebo přírodu*“. **I2** sleduje televizi pro zábavu, mobil má, k tomu internet, počítač nemají. „*Koukám hlavně na seriály, celý den něco dávají*“. Na seriálech se stala závislá, je ochotna je sledovat po celý den, zprávy nesleduje. Má svůj „seriálový svět“. **I3** sleduje televizi, počítač nemá, vlastní chytrý mobilní telefon. „*Pustím si sportovní přenosy-auta, motorky a tak*“. Při rozhovoru vyšlo

najevo, že prostřednictvím internetu prodává různé věci, nějakým způsobem získané. **I4** sleduje televizi, počítač nevlastní, má internet v mobilu. *“Já musím vidět televizní noviny a pak se rozčiluju, ale stejně koukám. Seriály, dokumenty, přírodu. Přes internet v mobilu hledám hlavně bydlení, ale i práci“*. Média využívá pro zlepšení své situace i pro zábavu. **I5** má televizi, počítač, mobilní telefon. *“Nemám moc čas koukat na televizi, jak chodím do práce a jsem sama s holkama. Ony si pustí nějakou pohádku nebo seriál, občas na to kouknu s nima. Někdy televizní noviny“*. Dcery dostaly počítač od otce. Informantka internet nevyužívá, přiznala, že této technice nerozumí., bojí se toho, nemá jí jako nezbytnou součást životního stylu.

- U všech informantů je televize zapnutá po celý den, ať už ji sledují či nikoliv. Dále následují sociální sítě či mobily hlavně pro zábavu. Počítač má pouze **I5** pro své dcery, pro seberealizaci média využívá **I4**.

Sociálně patologické jevy TO1: Byl jste trestně stíhaný?

I1 nebyla, manžel má podmínku. **I2** nebyla, manžel ano, za krádeže, řízení auta bez řidičáku. **I3**. nebyl, u přestupkové komise ano. **I4** nebyla *“to bych se musela hanbou propadnout“*. **I5** se vyděsila, *“to by mě tak ještě chybělo“*.

- Informanti sami nebyli stíhaní, u **I1** a **I2** byli trestně stíhaní jejich manželé.

TO2: Kouříte, pijete alkohol, užíváte nějaké návykové látky, hrajete hazardní hry?

I1 téměř nekouří (kouřila), občas pivo, ale málo, má ráda kávu a to je vše. *„stačí, že kouří manžel, já opravdu jenom svátečně. Manžel si dá i pivo, do hospody zajde jen občas s kamarádama“*. Automaty nehraje, manžel ano. Více peněz by se ušetřilo, pokud by informantka nevydávala žádné částky z rodinného rozpočtu za cigarety či alkohol a samozřejmě manžel nehrál na automatech. Ale zároveň říká, že to je neproveditelné. **I2** nekouří, někdy si dá večer pivo nebo víno *“ale jenom doma, my nikam nechodíme“*, ráno si vaří kávu. Naznačila, že manžel si občas dopřeje cigaretu jiného typu, hazardní hry nehraje. **I3** kouří, dá si pivo *„to si dám s kamarádama, sejdem se u někoho doma“*. Přiznal (velmi nerad), že hraje automaty, nerad o tom hovoří, městská policie ho několikrát přistihla v herně. **I4** nekouří, někdy pivo nebo víno, *„každý den musím mít kafe“*. Hazardní hry nehraje, je zásadně proti automatům. **I5** měla problém s alkoholem, teď už to je v pořádku, nekouří, kávu má ráda *„nechci se dostat kvůli pití tam, kde jsem byla, mám děti“*. Hazardní hry nehraje.

- Většina informantů nekouří, pouze I3, někdy I1. Alkohol (hlavně pivo) v malém množství a káva je součástí jejich života. Problém s alkoholem měla I5, hazardní hry hrají I3 a manžel informantky I1. Návykové látky se objevily u manžela I2.

Odívání TO1:V jakých obchodech nakupujete nejčastěji oblečení, využíváte i sociálního šatníku?

Všichni dotazovaní informanti nakupují u Vietnamců a v bazarech, předávali či předávají si oblečení po dětech. **I4** a **I5** ještě využívají stránky na internetu s prodejem a nákupem oblečení jak nového, tak použitého. Sociálního šatníku využila pouze **I1** a to jenom jednou.

- Informanti využívají všech možností, aby nákup oblečení byl co nejlevnější, tedy hlavně nákupy v akcích, second handech, u vietnamských obchodníků, výměnou. Sociální šatník využila pouze I1.

TO2:Považujete oblečení za důležitou součást Vašeho života?

I1 sdělila „*musí se mi alespoň trochu líbit, nesmí to být drahé a nejrady mám sekáče, ale to víte, nechci vypadat jako hastroš*“. **I2** mávla rukou, módní trendy neřeší, „*mě stačí džíny a tričko, nic jiného nepotřebuju, holky ty se parádí víc, hlavně ta nejstarší*“. Bylo vidět, že oblečení opravdu příliš neřeší. **I3** nosí stále džíny, v létě kratšasy, tričko a „*nosím pořád džíny, jsem na to zvyklý, to mi stačí*“. Oděv spadá do uniformity dnešní doby. **I4** se ráda pěkně obléká, má ráda moderní věci, využívá možnosti levného nákupu. „*Já mám ráda hezké oblečení. Nakupuju v sekáči, tam se dá sehnat pěkné oblečení za pár korun, vím, kdy mají nové zboží tady i jinde*“. **I5** dostává občas oblečení pro sebe a dcery ze zahraničí od sestry. „*Zbytečně za oblečení neutrácím, snažím se sehnat věci výměnou od kamarádek pro sebe i dcery a taky mám možnost výhodnějšího nákupu z práce*“. Informantka i s dcerami ničím nevybočuje z běžného odívání dnešní doby.

- Oblečení není u žádného z informantů prioritou. Na slušivé kousky oděvu více dbá informantka I4 a I1. Nikdo nenakupuje drahé oblečení, považují to za zbytečné. Součástí všech jsou džíny, trička.

Stravování TO1:Kde nakupujete potraviny, sledujete slevové akce?

I1 využívá slevové akce, nakupuje v marketech, má k dispozici letáky „*musím kupovat tak, abych vyšla, proto kupuju to nejlevnější. Dá se vybrat z Lídlu, Penny, Kauflandu*“. Kupuje běžné potraviny, to co je třeba, na druhou stranu kupuje dětem sladké limonády,

brambůrky a další, což jsou výdaje navíc. **I2** nakupuje podle akčních letáků v marketech, ale také v místě bydliště, kde jsou potraviny dražší (večerka, Vietnamci) „*nechce se mi chodit do Lídlu nebo do Penny, je to z ruky, auto nemáme*“. Do marketů je to přibl. 15 minut pěšky, ale to se informantce nechce. **I3** nakupuje jen někdy, většinou nakupuje družka nebo společně s rodiči. „*Moc toho nekupujeme, nákup většinou dělají rodiče, my jenom něco*“. Vzhledem ke společné domácnosti dávají rodičům spíše peníze. **I4** sleduje slevové akce, snaží se kupovat výhodně „*kupuju v akcích hlavně maso, salám nebo máslo, co potřebuju. Maso se určitě vyplatí*“. **I5** má možnost nakupovat tam, kde pracuje, čili hlavně potraviny v akci. „*Já nakupuju tam, kde pracuju, nemusím nikam jinam chodit a ještě mám nějaké další výhody*“. Informantka se snaží takto ušetřit, využívá možnosti slev a výhod.

- Nákup základních potravin je přednostní u všech informantů, využívají slevové akce, aby ušetřili a nakoupili co nejvýhodněji. Svým dětem informanti samozřejmě dopřejí alespoň občas nějaký mls, což je pochopitelné.

TO2:Upřednostňujete v jídle spíše kvantitu (množství) nebo kvalitu?

Všichni informanti upřednostňují shodně kvantitu.

TO3: Jak často vaříte teplé jídlo?

I1 vaří denně, „*vařím toho víc, dcera s rodinou se tu stavují často na oběd, někdy zbyde na druhý den, ale to je jen někdy*“. **I2** sama nevaří, pouze občas, kuchyni má na starosti manžel, vaří se denně. „*Já moc nevařím, protože manžela to baví, ale vaříme každý den kvůli dětem, něco jednoduchého, levnějšího*“. **I3** nevaří, vaří rodiče. „*U nás vaří rodiče, spíše pomáháme, každý den to není*“. V rodině je zavedeno denně teplé jídlo. Pokud bydleli sami, tak něco občas vařili, ale většinou se stravovali u rodičů. **I4** vaří denně teplé jídlo, ale něco jednoduchého, „*vařím kvůli sobě i klukovi, jsme tak zvyklí*“. **I5** každý den nevaří, „*holky mají teplé jídlo u babičky, já mám oběd v práci, když mám volno, tak uvařím. Ale v lednici mám vždycky pro ně nakoupeno, co mají rády*“. Potřebuje mít zajištěny dcery, sama pro sebe nepotřebuje mít teplé jídlo, nepotřebuje mít denně maso či něco velice kvalitního a drahého. „*Vystačím si s chlebem*“.

- Informanti vaří denně (buď sami, nebo rodinní příslušníci), jsou takto zvyklí, mají na vaření čas a více se tím ušetří. **I5** má zajištěno pro své dcery teplé jídlo u babičky.

Shrnutí DVC3

Dlouhodobé pobírání dávek nezůstává bez odezvy na životní styl uživatelů. Mají více mimopracovního volného času, který většinou nevyužívají ke své seberealizaci. Média jako jsou televize, internet, sociální sítě, mobilní telefony, využívají více pro naplnění volného času formou zábavy. Zvláště televize stojí v popředí zájmu. Kromě oblíbených programů slouží též jako celodenní kulisa, je nedílnou součástí denního režimu. Pouze u jedné informantky jsou média využívána pozitivním způsobem (k seberealizaci). Nikdo z informantů nehovořil o tom, že by četl knihu, navštěvoval kino, koncert, divadlo či jiné kulturní akce. Nikdo se též nezmínil ani o tom, že by s dětmi byl např. na nějakém výletě. Sklony k patologickým jevům i delikvenci jsou patrné - gamblerství, alkoholismus, návykové látky či kriminalita. Tento stav však není u všech informantů, ne všichni mají svůj styl takto nastaven. Jestliže mají stanoveny a upevněny normy svého chování a jednání, pak uvedené sklony nehrozí. V důsledku absence zaměstnání, pracovních návyků či dalších povinností a zodpovědnosti, jaké má většina obyvatel, není jejich režim dne vyplněn způsobem, který společnost plně uznává či plně toleruje. Nedostatek financí se projevuje v odívání i stravování, kdy všichni oslovení informanti využívají slevové akce pro své zajištění. Denně vaří domácí jednoduchou stravu (více se ušetří) - buď sami informanti, nebo příbuzní. Nemohou si dovolit drahé oblečení. Spokojí se s nákupem u vietnamských obchodníků (tržnice), v bazarech, second handech, darováním či výměnou šatstva. V naléhavých případech využívají též sociálního šatníku. Je nutné říci, že všichni oslovení informanti upřednostňují v zajištění veškerých základních potřeb své nezaopatřené děti, následně i vnoučata, samozřejmě s přihlédnutím ke svým možnostem.

6.6 Závěr výzkumného šetření

Pro výzkum byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Otevřené tazatelské otázky společně s pozorováním směřovaly ke zjištění hlavního výzkumného cíle. Bylo osloveno 5 informantů v jejich přirozeném prostředí. Při výzkumu nastala i situace, kdy se odpovědi na tazatelské otázky promítaly do všech stanovených dílčích cílů.

Výzkumný vzorek zahrnoval úplné i neúplné rodiny. Pomocí analýzy dat jsou vysledovány možné příčiny životního stylu, vliv i důsledky u vybraných informantů, kteří jsou dlouhodobými uživateli dávek. Prokázalo se, že životní styl je osobitý, nezávislý na úplné či neúplné rodině. Vše se odvíjí od socializace každého jedince, přispívají k tomu vazby a vztahy mezi rodiči i sourozenci, jak bylo zjištěno v šetření. Záleží na kvalitě podnětů, které rodina předává další generaci - čím kvalitnější podněty přijímáme a vstřebáváme, tím více se snižuje riziko sociálního vyloučení a zvyšuje sociální status. Můžeme konstatovat, že prvopočátek je v rodině. Sociální status formují i prvky prostředí, ve kterém se informanti po celý život pohybují, tzn. stát, komunita, lokalita. Vybraní informanti reflektují podněty, které pak využívají ke svému prospěchu - někteří v souladu s normami a hodnotami společnosti, jiní v rozporu (zatajení příjmu pro udržení nároku na dávky). Významnou roli hraje vzdělání, kdy se opět navracíme pro zjištění možných příčin zpět do rodiny. Informanti nepřikládají vzdělání žádnou důležitost. Rodiče by měli být příkladem, motivací a podporou pro své děti, nemělo by jim být jedno, jaké výsledky v oblasti vzdělání mají, jak tráví volný čas. Z výzkumu vyplynulo, že vzdělání je důležité pro další etapy rozvoje jedince. Musí však být nastaven smysl pro povinnost, zodpovědnost a určitý režim. Následně však vyšlo najevo, že tomu tak není u žádného z informantů, vzdělání pro ně není klíčovou záležitostí. Na vzdělání navazuje možnost výběru zaměstnání, uplatnění na trhu práce. Důsledkem nízkého vzdělání jsou omezené možnosti při hledání zaměstnání, kdy tento stav vyústil u informantů v evidenci uchazeče o zaměstnání na Úřadě práce. Společným znakem u všech oslovených je kalkulace, zda se pracovat vyplatí. Jeden z oslovených informantů podmiňuje případný nástup do zaměstnání místem bydliště, bez dojíždění. Na druhou stranu se však prokázalo, že možnost najít si práci není vyloučena - jeden informant pracuje, další si zaměstnání aktivně hledá. Opakovaná navazující rodičovská dovolená omezuje možnosti zaměstnání. Péče o děti a domácnost se stala prioritou životního stylu v rámci jejich rodinného kodexu. Příjmy informantů jsou nedostačující,

výdaje příjmy překračují. Příjmem jsou hlavně dávky ze systému a k tomu práce bez smlouvy, načerno - ta se prokázala u většiny informantů. Součástí životního stylu všech vybraných informantů se staly dluhy, půjčky, úvěry a následně exekuce či insolvence. Bytová situace uživatelů dávek není příznivá, nedosáhnou na vlastní bydlení, součástí se stalo časté stěhování s vidinou lepšího či kvalitnějšího nájemního bytu. Tři rodiny informantů žijí společně s dalšími příbuznými, tvoří vícegenerační rodinu právě vzhledem ke špatné finanční a bytové situaci. Vybavení domácností je na nízké úrovni, pouze to základní. Informanti mohou ale vlastnit veškeré vybavení z doby, kdy se jim dařilo lépe, kdy nepobírali dávky hmotné nouze anebo vyvinuli úsilí k tomu, aby získali vše potřebné. Volný čas je ovlivněn všemi uvedenými aspekty. Volný čas informanti nevyužívají pro svou seberealizaci, stav nudy u nich není ničím výjimečným. V popředí je celodenní sledování televize, sociální sítě či mobilní telefony, posezení se sousedy u kávy. Pouze jedna oslovená informantka neztratila chuť a energii řešit danou situaci. Specifické záliby informanti nemají – většinou se jedná o péči o děti a domácnost. Výjimkou je hudební volnočasová aktivita jednoho informanta, která je ve svém důsledku zacílená na zisk. Mimopracovní volný čas může nabízet prostor k negativním až patologickým jevům, jakými jsou práce načerno, herní automaty, kouření, alkohol, návykové látky. Delikvence je též součástí životního stylu informantů, hlavně drobné krádeže. Pokud však mají ukotven získaný sociální status, nastaveny normy chování i jednání, pak jim tyto sklony hrozí minimálně, jak bylo zjištěno z výzkumu. K životnímu stylu patří i strava a odívání, kdy hmotná nouze má vliv i na tyto hlediska. Všichni informanti preferují kvantitu před kvalitou, využívají slevové akce k nákupům potravin i oděvů. Přednostní zajištění všech základních potřeb u dětí je samozřejmostí.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že dlouhodobí uživatelé dávek hmotné nouze mají omezené možnosti vést hodnotný a důstojný život a s tím spojený životný styl. Vědí, že životní styl, spojený s pobíráním dávek hmotné nouze, není plně vyhovující ani pro ně ani pro okolí. Možnost změny se odvíjí od chuti, dostatku odhodlání, pevné vůle, sebedisciplíny. Vybraní informanti tyto znaky v určité míře postrádají. Odlišnost nacházíme v přístupu k daným problémům a jejich aktivním cíleném řešení.

6.7 Doporučení pro praxi

Podpora fungování rodiny v jejím přirozeném prostředí by měla být jednou z priorit společnosti jako takové. Vzdělání dorůstající generace je předpokladem dalšího rozvoje společnosti, proto všestranné kvalitní vzdělání od útlého věku dítěte považuji za klíčové. Programy více zaměřené na podporu rodiny i vzdělání vidím jako kladnou motivaci uživatelů dávek, k tomu větší využití terénní sociální práce jako prevence, užší propojení zainteresovaných státních orgánů, charity či nízkoprahových zařízení. Rozšíření pracovních možností s podporou státu - např. rozmanitější a častější forma rekvalifikací či čtenější zapojení do projektů by přispělo k upevnění pracovních návyků, smyslu pro povinnost či zodpovědnost i větší motivaci k práci, společenská prestiž by byla zachována. Navýšení minimální mzdy by vedlo též k větší motivaci směřující k redukci dlouhodobého pobírání dávek. Více podporované volnočasové aktivity mládeže navazující na volný čas po škole by byly též přínosem. Sociální bydlení je již ve fázi řešení, což by mělo pomoci uživatelům dávek v jejich špatné bytové situaci. Jako důležitý aspekt vidím rozšíření sociální práce na ÚP. Přenechat plně tento důležitý aspekt sociálním pracovníkům městských úřadů se mi jeví jako neefektivní. Uživatelé dávek mají „svou sociální paní/pána“ na ÚP a na ně se obrací se svými problémy, ať se již týkají čehokoliv. Kontakt s každým z nich probíhá pravidelně každý měsíc i několikrát a to nejen na základě povinnosti uložené správním orgánem, ale též proto, že potřebují radu a pomoc ve spoustě dalších záležitostí. Je zde navázán vztah důvěry, vzájemné spolupráce a dle mého mínění je toto dobrým začátkem pro pomoc v řešení jejich situace.

Vyvstává otázka, zda je výše dávek dostačující. Z výzkumného šetření vyplývá, že na pokrytí veškerých výdajů jsou dávky hmotné nouze nedostačující, ale na druhou stranu informantům přesto zbývá částka na cigarety, návykové látky či herní automaty. Na řešení této otázky je nutné nahlížet z více stran. Dovolím si opět odkázat na sociálního myslitele Tomáše Halíka, kterého vzpomíná ve své v knize Duffková - není vše tak jasné a pouze černobílé, jak se zdá, ale záleží na úhlu pohledu, který zvolíme (Duffková, 2008).

7 Závěr

Jedinec přichází na svět, aniž by se o to přičinil, ale o způsob života, kvalitu života se vším, co s tím souvisí, se přičiní sám. Neustále ve svém životě něco vyžaduje, něco od života očekává, něco řeší, něčeho se mu nedostává.

Utváření člověka jako sociální bytosti formují tři základní procesy - socializace, enkulturace a personalizace. Faktorů životního stylu je pestrá škála, diferenciací se odvíjí od životních podmínek, ale zároveň jsou tyto aspekty ve vzájemné interakci, ovlivňují se, tvoří existenční vazbu a současně podporují kolektivní vědomí společnosti. Struktury životní úrovně příjemců vycházejí z jejich dostupnosti, od možnosti změnit nastavené prvky jednotlivých kategorií v kvalitě i kvantitě. Socializace jedince spolu s utvářením životního stylu neprobíhá ze dne na den, ale jedná se o celoživotní proces, kdy změny jsou jeho součástí. Stát, společnost, komunita, skupina mají své zastoupení při socializaci, působí na sociální charakter jedince a ovlivňují jeho jednotlivé aspekty životního stylu. Hlubší význam životního stylu nalézáme také v ovlivnění názorů na svět, na hodnoty, trávení volného času či výběr lidí, se kterými svůj čas trávíme. V multikulturní společnosti se střetáváme s existencí různých kultur, tudíž i životních stylů, které se ovlivňují navzájem. I sebelépe socializovaný jedinec se může ocitnout v systému sociální pomoci. Uživatelé dávek vyznávají životní styl, prvotně nechtěný, ale následně přijatý a žitý, ale vždy související s hmotnou nouzí. Každý má možnost volby - stát se závislým na sociálních dávkách, rezignovat na vše, ignorovat vlastní budoucnost a přizpůsobit tomu kvalitu svého života spojeného s odpovídajícím životním stylem, či projevit snahu odvrátit daný status, řešit problém a odklonit se tak od sociálního vyloučení za pomoci všech dostupných možností garantovaných státem.

8 Seznam použité literatury a zdrojů

Použitá literatura:

BAŠTECKÁ, Bohumila (ed.). *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 515 s. ISBN 978-80-7367-470-0.

DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 237 s. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-123-6.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2781-3.

GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebe prezentace v každodenním životě*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999, 247 s. ISBN 80-902482-4-1.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 204 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-102-2.

KOHOUTKOVÁ, Petra. *Základy sociologie: Přípravný kurz k přijímacímu řízení 2013*. 1. vyd. Hradec Králové: UHK Ústav sociální práce, 2013. s. 16.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

LISÁ, Helena (ed.). *Romové v České republice: (1945-1998)*. Vyd. 1. Praha: Sociopress, 1999, 558 s. Sešity pro sociální politiku. ISBN 8090226078.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 380 s. ISBN 80-7178-548-2. a

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 335 s. ISBN 80-7178-226-2. B

MATOUŠEK, Oldřich (ed.), Pavla KODYMOVÁ (ed.) a Jana KOLÁČKOVÁ (ed.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-7367-002-x. c

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2012, 309 s. ISBN 978-80-262-0211-0. d

POTŮČEK, Martin. *Sociální politika*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, 142 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-01-x.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 439 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 128 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-36-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012, 870 s. ISBN 978-80-262-0225-7.

Internetové zdroje:

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Parlamentnilisty.cz* [online]. OUR MEDIA a.s. [cit.2016-01-22]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/MPSV-Prijeti-systemu-socialniho-bydleni-je-zase-o-krok-bliz-404036>

Publikace:

Politika zaměstnanosti [online]. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014 [cit. 2016-02-25]. ISBN 978-80-7435-454-0.

Slovník sociálního zabezpečení 2015. Vydání první. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015, 130 stran. ISBN 978-80-7421-114-0.

SMUTKOVÁ, Lucie. *Sociální práce v rodině a náhradní rodinná péče: distanční text*, 2015.

Právní normy:

Občanský zákoník č..89/2012 Sb. v platném znění

Zákon č. 110/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb. o životním a existenčním minimu ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů

9 Seznam tabulek

Tabulka 1. Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek	35
Tabulka 2. Kódující tabulka	36

10 Seznam obrázků

Obr. 1 Schéma životního stylu.....	17
Obr. 2 Maslowova pyramida lidských potřeb.....	18

11 Příloha

Přepis rozhovoru:

Rodina TO1: Vyrůstal jste v úplné nebo neúplné rodině?

II „my jsme byli i s naší babičkou, bylo nás šest dětí, já byla druhá nejstarší. Prostě neustále plnej byt, museli jsme se vejít do malého bytu, spali jsme, jak se dalo, museli jsme se starat všichni o sebe a já jako nejstarší holka jsem měla na starost i ostatní. Lezlo mi to na nervy. Mámu ani babičku jsme moc neposlouchali. No a manžel sám pochází z devíti sourozenců“.

TO2: Pobírala Vaše původní rodina sociální dávky?

II „rodiče měli nějaké peníze od úřadu-táta měl důchod, dávky v té době takhle nebyly, vlastně nevím, jak to fungovalo. Ale taky chodili do práce. V té době se muselo pracovat, jinak by byl průšvih“.

TO3: Kolik členů má Vaše současná (prokreační rodina)?

II „nás je s manželem a dětma celkem 8, ale ty nejstarší se už odstěhovali, takže teď jsme v bytě 3, dcera chodí ještě do školy. Chvilí s námi bydlela dcera se svým přítelem, narodila se jim holka. No, mohli s tím ještě počkat, ale já byla taky mladá. Chvilí to šlo, ale museli si najít bydlení, aby byli sami, rozčilujou mě! No a teď se k nám pro změnu nastěhovala druhá dcera s rodinou, protože neplatili za byt, tak je majitel vyhodil, no co mám dělat, přece je taky nevyhodím. Nás bylo doma taky hodně, ale už na to nějak nemám nervy“.

Vzdělání TO1: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

II „chodila jsem na základku, do zvláštní, nic moc, prolezla jsem jen tak tak, nebavilo mě to, neučila jsem se. No, je mi jasný, že jsem se měla učit líp, ale když mě to moc nešlo. Naši se se mnou neučili, s žádným z nás, nechali mě, ať si nějak poradím. Mě to fakt nebavilo“.

TO2: Jaký význam má pro Vás vzdělání?

„Však jsem už říkala, že mě to nebavilo“.

Zaměstnání TO1: Jste zaměstnaný/á nebo veden/a jako uchazeč o zaměstnání na ÚP a jak dlouho?

II „jo, tak to musím chvíli přemejšlet..... Já jsem do práce šla po škole, pracovala jsem ve fabrice, jenže jsem pak byla brzo těhotná a pak znovu no jo no, moc jsem

toho nenapracovala, mezitím jsem byla na pracáku no a jsem pořád, manžel taky. Manžel brigádu občas má, ale když tak jenom přes léto. Přes zimu práce není a tuhle práci má od pracáku. Jo ale vlastně nějakou práci měl na stavbě, ale ne pořád, ale každá koruna je dobrá. Smlouvu teda neměl, peníze dostal vždycky na ruku, tak jako ostatní.... To je ale mezi náma! A ještě mi vezmete dávky, za ty peníze, co manžel dostane, se to na smlouvu fakt nevyplatí. Vždyť je to skoro jedno, jestli pracujeme nebo ne. Do normální práce mě nebo manžela stejně nevemou! No vždyť se na to podívejte, furt se někde ptám, něco sháním, ale je to zbytečný“.

TO2: Jaký význam má pro Vás zaměstnání?

„já bych chtěla, aby hlavně pracoval manžel a měl za to slušnou výplatu, musí se to vyplatit, kdo by dělal za tak málo co třeba manželovi nabízeli. Já do práce taky chci, ale dojíždět nemůžu, na jednu směnu práce není a tak to je jedno“.

Příjmy x výdaje TO1: Co tvoří Vaše celkové příjmy?

II „máme peníze od sociálky- přídavky a bydlení, a když manžel nastoupí do práce, tak má plat. Jiný příjem nemáme, jen teda někdy manžel něco dostane za tu výpomoc. Jinak nic“.

TO2: Jaké jsou Vaše běžné měsíční výdaje, pokryjí je příjmy? Zbývá částka i na osobní potřeby?

II „já platím velký nájem, k tomu inkaso, dcera potřebuje furt něco do školy, na obědy nechodí, jí doma, až když se vrátí ze školy. Stejně sem doma a vařím každý den, takhle aspoň ušetřím, ty obědy nejsou levný. Na čem se dá ušetřit než hlavně na jídle, že jo. Kupuju samozřejmě potraviny, ale jenom to nejnutenější, jenže stejně nic není levný, ať koupíte cokoli. Nestačí nám to, pořád něco platím na upomínku nebo na splátky, nevím, jak mám vyjít, furt se v tom plácám dokola, jedno zaplatím a už musím koukat na to, co budu platit dál. A kde máte další věci? Pro sebe si skoro nic nekoupím, na to už vůbec nemám, hlavně koukám na holku. No co mám dělat“?

TO3: Máte nějaké půjčky, splácíte nebo je proti Vám vedena exekuce?

II „neplatila jsem pravidelně půjčku nebo spíš půjčky, no a tak máme už exekuci, no máme víc exekucí, asi pět. Nespláceli jsme myslím mobil, pak Provident a už ani nevím co ještě. Jo a taky mám dluh za elektřinu, když přišlo vyúčtování, tak jsem neměla peníze na zaplacení no a tak nás odpojili. Museli jsme přihlásit elektřinu na příbuzného, jinak bychom byli bez elektřiny a to nemůžem. No co mám dělat“?

Bytová situace TO1: Bydlíte v nájemním bytě, ve vlastním či jinak, jak je velký a kolik osob v něm bydlí?

II „bydlím v nájmu u toho soukromníka, máme tyhle dvě místnosti, kuchyň, chodbu a s příslušenství. Dcera má tady tuhle menší místnost a já s manželem máme tuhle druhou. Děti se odstěhovaly, ale stejně sem stále chodí. Teď tady chvíli bydlí další dcera s přítelem a rodinou, protože nemají peníze na kauci ani na vlastní postel! Ach jo, nemůžu jim pomáhat, sama nemám. Já platím nájem pravidelně, a pronajímatel to ví. Jenže bydlím v přízemí a sama vidíte, vždyť to je hrůza jaká tady je plíseň! Však Vám o tom říkám pokaždé. A koukněte tady vedle v pokoji. Tam není okno, nedá se to vyvětrat. Všechno mám od plísně, sama víte, že jsem si musela koupit jinou bundu, ta moje mi zplesnivěla, je to tu vlhké, už jsme všichni z toho nemocný. Ten byt je naprosto nevyhovující! Pronajímatel o tom ví, ale neřeší to a nechce ani snížit nájem. Potřebuju taky vyměnit nábytek, jenže jsme zas u toho, nemám na to peníze. Chceme se odstěhovat, ale sehnat jiný byt a k tomu peníze na kauci je těžký. Byt jsme měnili už třikrát“.

TO2:Máte všechny nezbytné předměty dlouhodobé potřeby? (pračka, lednička, postele)

II „mám všechno starší, televizi máme novou, koupili jsme ji na splátky Ta, co jsme měli předtím, se rozbila a už to nešlo opravit. To víte, bez televize to nejde. Vybavení do bytu tak nějak mám, jenže všechno to je špatné. Potřebovala bych vyměnit nábytek, od plísně je to všechno zničené. Manžel dost věcí doma opraví, ale tu plíseň teda ne.... Na nové a lepší vybavení nemáme peníze. Chtěla bych, to víte, že jo, ale nemáme na to“.

Postoj k životnímu stylu TO1:Co Vám vyhovuje na současném způsobu života?

II “no....., mám čas na domácnost, na to vaření, nemusím brzo vstávat, ale stejně vstávám, protože chodím s dcerou ke škole. Mám čas na vnoučata, na kamarádky, mám tu i sestru i známé, kteří jsou taky bez práce, no a tak se můžeme navštěvovat. Buď se mi chce něco dělat, nebo ne, když něco neudělám dopoledne, tak to udělám odpoledne. Musím ale vždycky uvařit a jít pro dceru.

TO2:Co Vám nevyhovuje na současném způsobu života?

II „mám málo peněz, nemůžu si pořídít to, co bych chtěla, pořád musím myslet na to, že nemám peníze. A nevím jak z toho ven, je neustále dokola a to mě fakt ubíjí. Není to dobré“.

Volný čas TO1: Kolik volného času denně máte a jakým způsobem ho trávíte?

II „já mám vlastně asi pořád volný čas, když nechodím do práce! Já to neřeším, starám se o domácnost, děti, manžel, vaří nebo hlídám vnoučata. Mám vlastně volný čas tak nějak pořád, i když to i nestíhám. Dám si kafe se sousedkama nebo taky musím na úřady“.

Média TO1:Jaká média využíváte a k čemu nejvíce?

II já mám televizi jako kulisu, u nás jde celý den. Počítač nemáme, mám mobilní telefon, ale bez internetu. V televizi na ty programy moc nekoukám, někdy na nějaký film nebo přírodu“.

Sociálně patologické jevy TO1:Byl jste trestně stíhaný?

II „Já nebyla, manžel má teda podmínku“.

TO2: Kouříte, pijete alkohol, užíváte nějaké návykové látky, hrajete hazardní hry?

II „já nekouřím, občas si dám pivo, ale málo, mám ráda kafe a to je asi všechno. Stačí, že kouří manžel, ten si dá i pivo, do hospody zajde jen občas s kamarádama. Automaty nehraju, no manžel někdy jo, já mu nadávám, ale je to zbytečný“.

Odívání TO1:V jakých obchodech nakupujete nejčastěji oblečení, využíváte i sociálního šatníku?

II „Kupuju věci u Vietnamců a sekáči nebo si dáváme a vyměňujeme věci po dětech A taky jsem byla v tom sociálním šatníku, vybrala jsem si tam docela pěkné věci. Musí se mi věci alespoň trochu líbit, nesmí to být drahé a nejrady mám sekáče, to víte, nechci vypadat úplně jako hastroš. No a taky si vyměňujeme oblečení na děti, někdy i na sebe s kamarádkama, někdy něco od nich dostanu a já taky dám. Na nějaké butiky nemám, musím obléct holku do školy“.

Stravování TO1:Kde nakupujete potraviny, sledujete slevové akce?

II „Já sleduju slevové akce, nakupuju v marketech, doma máme letáky. Musím kupovat tak, abych vyšla a proto kupuju to nejlevnější. Dá se tady jít do Lídlu, Penny a Kauflandu. Kupuju takové ty běžné potraviny, ale to víte, dcera nebo vnoučata mě přemluví a musím jim koupit limonádu, brambůrky, bonbóny nebo lízátko nebo zmrzlinu. No a hned to stojí víc. Tady u nás za rohem jsou taky potraviny, ale Vietnavec to má drahý, tam nechodím, to už musím něco zapomenout“.

TO2:Upřednostňujete v jídle spíše kvantitu (množství) nebo kvalitu?

I1 „Musím koukat na to, abych toho koupila a uvařila co nejvíc, nemůžu kupovat nějaké drahé věci a vařit z toho. Já vím, že by se měly kupovat zdravé potraviny, ale to je všechno drahé“.

TO3: Jak často vaříte teplé jídlo?

II „Já vařím denně, vařím toho víc, dcera s rodinou se tu stavují často na oběd, někdy zbyde na druhý den, ale to je jen někdy. Manžel i děti jsou zvyklí na teplé jídlo každý den, ohřívání moc nemusí. Mě je to jedno. Děti toho snědí taky dost, tak musím vařit spíš omáčky nebo hustý polívky, aby se všichni najedli“.